

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST**

DIPLOMSKI RAD

**PODRIJETLO HRVATA
TRAGOM HRVATSKOGA IMENA**

**Mentor
Doc. dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus**

**Student
Ivan Ljubičić**

Zagreb, srpanj 2012.

SADRŽAJ

	stranica
SADRŽAJ	1
PREDGOVOR	3
1. UVOD	4
2. POJAM ETNIJA I ETNOGENEZA	5
3. IZVORI	6
3.1. DE ADMINISTRANDO IMPERIO.....	6
3.2. DE REGNO SCLAVORUM.....	6
3.3. HISTORIA SALONITANA.....	7
3.4. KRITIKA IZVORA.....	7
4. TEORIJE O PODRIJETLU HRVATA	9
4.1. SLAVENSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA.....	9
4.2. KRITIKA TEORIJE.....	10
4.3. IRANSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA.....	11
4.4. KRITIKA TEORIJE.....	12
4.5. GOTSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA.....	13
4.6. KRITIKA TEORIJE.....	13
4.7. AUTOHTONA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA.....	14
4.8. KRITIKA TEORIJE.....	14
4.9. AVARSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA.....	15
4.10. KRITIKA TEORIJE.....	15
5. IME HRVAT	16
5.1. PRVI POKUŠAJI.....	16
5.2. POKUŠAJI 19. I 20. STOLJEĆA.....	17
5.3. IRANSKI POKUŠAJI.....	19
5.4. SINTEZA.....	20
6. PODRIJETLO HRVATA – GENETSKO VIĐENJE	23
6.1. GENETIKA.....	23
6.2. GENETSKA STRUKTURA HRVATA I NJIHOVO GEOGRAFSKO PODRIJETLO.....	24
6.3. OSVRT NA GENETIČKO PODRIJETLO HRVATA.....	25
6.4. GENETIČAR PRIPOVJEDAČ.....	26
6.5. IME HRVAT I HAPLOTIP EU 19.....	28

7. TRAGOM HRVATSKOGA IMENA	29
7.1. DOGAĐAJI U STEPI.....	29
7.2. SIMBIOZA SLAVENA I IRANACA.....	33
7.4. ČERNJAHIVSKA KULTURA.....	35
7.5. ANTI.....	35
8. PROSTOR UKRAJINE	38
8.1. HRVATI I KIJEV.....	40
8.2. GALICIJA I BUKOVINA.....	40
9. PROSTOR ČEŠKE I POLJSKE	42
9.1. ČEŠKA.....	42
9.2. POLJSKA.....	46
10. PROSTOR HRVATSKE	51
11. ZAKLJUČAK	58
12. POPIS LITERATURE	59

PREDGOVOR

Teško se oteti dojmu da neki elementi u hrvatskoj tradiciji, kao što su određivanje strana svijeta bojama za koje je poznati švicarski lingvist prošlog stoljeća Ferdinand de Saussure zaključio da pripadaju iranskom i kineskom kozmogonijskom sistemu, ¹ titula ban koju kao nepromijenjenu riječ nalazimo u staroiranskom jeziku u značenju plemića, odnosno odličnika ² te neke riječi zabilježene u hrvatskome leksiku i natpisi na taniskim pločama od svih teorija o podrijetlu Hrvata čine iransku teoriju uvjerljivijom od ostalih. Ferdo Šišić je pokušao objasniti riječ *ban* tako što ju je izveo iz tatarsko-avarskog termina *kagan* kojeg je samovoljno transformirao u *bajan*, a ovu riječ u *ban*. ³ Inače termin *ban* je mnogo stariji od prvog spomena avarskoga imena. ⁴ Tu su i riječi *tamburica*, *čipka*, *česma*, koje su iranskoga porijekla, ⁵ dok se riječ *vatra* spominje kod Iranaca i Hrvata, te i danas u poljskom dijalektu u okolici Tatari, ⁶ odakle po narodnoj predaji i dolaze Hrvati, dok se u ostatku poljske za tu riječ koristi termin *oganj / pl. ogień*. Inače ostali slavenski narodi za riječ *vatra* koriste riječ *oganj* ili *požar*. Ipak uvjerljivost iranske teorije dolazi do izražaja tek kad ju dalje prenesemo na slavensku teoriju kao daljnju pod etapu u procesima hrvatske etnogeneze.

Sklon sam prikloniti se stavu dr. Evgena Paščenka da rekonstruiranje imena Hrvat upućuje na kulturu Arijaca, odnosno Arija kako to dr. Evgen Paščenko navodi, ⁷ ma kako bilo škakljivo povezivanje s tim imenom, zbog ne tako davnih događaja u europskoj prošlosti koja su ime tog plemenskog saveza dovela do krivih konotacija u današnjoj europskoj općoj i znanstvenoj misli. Postoji u svemu tome samo pitanje može li se to ime koje je u različitim formama prisutno od Dona do Karpata dovesti u svezu sa prastarom poviješću današnjih Hrvata.

¹ Paščenko, 1999, 132

² Nosić, (et al), 2006, 8

³ Nosić, (et al), 2006, 7

⁴ Marčinko, 2000, 416

⁵ Nosić, (et al), 2006, 9

⁶ Nosić, (et al), 2006, 7, 147

⁷ Paščenko, 1999, 70

1. UVOD

Današnja hrvatska država pojavljuje se na svjetlu europske povijesne pozornice u ranom srednjem vijeku, pojavom hrvatskoga narodnog imena u titulama vladara na prostoru istočne obale Jadranskoga mora. Pojavom hrvatskoga imena, započinje povijest hrvatske države, kao jedne od najstarijih europskih država koja je svoje ime i državotvornost u raznim federalnim oblicima, iako teritorijalno razmrvljena, očuvala do današnjih dana. No međutim povijest današnje hrvatske države ne znači i povijest hrvatskoga naroda. Početci povijesti hrvatskoga naroda sežu daleko u prošlost, u vrijeme koje prethodi njihovoj pojavi na prostoru obale istočnog Jadranskoga mora.

Kad govorimo o Hrvatima, bez ikakve sumnje možemo reći da je jezik današnjih Hrvata slavenski jezik, točnije rečeno da spada u grupu južnoslavenskih jezika, te prema samoj toj jezičnoj odrednici Hrvate svrstavamo u grupu slavenskih naroda.⁸

U doba antike nema spomena o Hrvatima niti u pisanim izvorima niti u materijalnim tragovima na prostoru današnje Dalmacije i šire gledano Balkanskog poluotoka uopće. Glede jezika na području rimskog Ilirika, latinskog i poznatih ostataka jezika ilirskih plemena očigledno je da nisu imali nikakve veze sa slavenskim jezicima, osim što pripadaju istoj indoeuropskoj skupini jezika. Dakle za zaključiti je da su Hrvati, isto kao i njihov današnji hrvatski jezik, ili barem njihovo narodno ime odnekud došli/o u ove krajeve, na prostor istočne obale Jadranskog mora.⁹

Kako je očit dolazak Hrvata kao naroda u post antičkom razdoblju, ili barem skupine koja je nosila to ime i kasnije ga prenijela na ostalo domorodačko stanovništvo, a arheologija ne pruža mnogo korisnih informacija o njihovom dolasku odnosno pojavi, potrebno je okrenuti se ka povijesnim izvorima.

⁸ Katičić, 1999, 16-18

⁹ Comrie, (et al), 2003

2. POJAM ETNIJA I ETNOGENEZA

Svaka priča o prošlosti nekog naroda započinje njegovom etnogenezi. Iako je riječ etnogeneza toliko već čuven, ali opet je i nepoznat pojam. Sama riječ je izvedena od riječi koje dolaze iz grčkog jezika, te se sastoji od dviju riječi, od riječi *éthnos* što znači *narod*, i od riječi *génnēsis* što znači *postanak*.

Dakle značenje riječi etnogeneza bilo bi *postanak naroda*, odnosno *podrijetlo naroda*. No usprkos tako jednostavnoj definiciji, prilaz i pokušaj određivanja njenog sveopćeg obuhvata zbunjuje. Prije samog pokušaja rješavanja problema pojma etnogeneze, trebalo bi odrediti pojam etničnosti. Mnoge historiografske i sociološke škole nudile su različite interpretacije, a implikacije etničnosti mijenjale su se kroz povijest, posebice od 19. stoljeća do danas. Prva tumačenja etnije kao biološke, kulturne, jezične i psihološke jedinice ustupila su mjesto dinamičnijim i često relativističkim teorijama, od kojih su neke zapravo negirale samo postojanje etnija smatrajući ih pukim društvenim konstruktima. Takav relativizam povremeno je dovodio i do negiranja očitoga, to jest činjenica da etnije, kakva god bila njihova *diferentia specifica*, pokazuju veliku trajnost ili preciznije, zajednice se identificiraju ili objedinjuju pod istim etnonimima tijekom duga razdoblja.

Dakle definicija etnogeneze sadržavala bi: kao prvo početnu pojavu etnije, odnosno zajednice ili skupine zajednica koja se obično identificira pod specifičnim imenom, tj. etnonimom i kao drugo daljnji razvoj etnije, koliko god taj razvoj trajao. Etničnost se može dakle shvatiti kao kontinuitet zajednice ili osjećaja zajedništva kroz vrijeme, bez obzira na promjene članova te zajednice, jezika i kulturnih značajki.¹⁰

¹⁰ Heršak, Nikšić, 2007, 251-252

3. IZVORI

U doba kad su Hrvati već bili dobro poznati među domorodačkim stanovništvom Dalmacije nastala su tri pisana izvora: *De administrando imperio* bizantskog cara Konstantina VII. Porfirogeneta iz 10. stoljeća, *De regno Sclavorum* poznatiji kao *Ljetopis popa Dukljanina* katoličkog svećenika iz Bara iz 12. stoljeća¹¹ i *Historia Salonitana* Tome Arhiđakona iz 13. stoljeća, koja govore o događajima koji su prethodili pojavi hrvatskog imena odnosno Hrvata na prostoru istočne obale Jadrana, kao i o samom dolasku Hrvata odnosno došljaka, budućih nositelja vlasti u državi Hrvatskoj. Ti izvori su drugorazredne vrijednosti s obzirom na vrijeme njihova nastanka, no jedini, uz još pokoju vijest, na kojima možemo graditi moguće događaje koji su se odvijali u vremenu između 6. i 9. stoljeća.¹²

3.1. DE ADMINISTRANDO IMPERIO

Iz kazivanja cara Konstantina VII. Porfirogeneta u djelu iz 10. stoljeća poznatim pod naslovom *De administrando imperio* Hrvati su se doselili u rimsku Dalmaciju u prvoj polovici 7. stoljeća. Tamo su u višegodišnjim borbama sa avarskim okupatorom uspjeli skršiti avarsku vlast te su uspostaviti svoju.

De administrando imperio navodi dvije verzije toga događaja.

U verziji koja se navodi u 29. i 31. glavi spomenutog djela, Hrvati dolaze u ove krajeve na nagovor, odnosno u sporazumu sa bizantskim carem Heraklijem, dok se u 30. glavi utjecaj bizantskog cara ne spominje. U glavama 29. i 31. Hrvati su se prije doseljenja nalazili sjeverno od Mađarske, dok glava 30. spominje onkraj Bavarske, te da potječu od Bijelih Hrvata koji još tamo žive. Glava 29. i 31. spominje dolazak pod vlastitim knezom, ocem kneza Porge, dok glava 30. navodi dolazak pod vodstvom petoro braće i dvije sestre.¹³

3.2. DE REGNO SCLAVORUM

Slijedeće djelo *De regno Sclavorum* katoličkog svećenika iz Duklje iz 12. stoljeća ili kako se u domaćoj historiografiji uobičajio naziv *Ljetopis popa Dukljanina* ne spominje dolazak Hrvata u ove krajeve. Prema

¹¹ * Iako prema mišljenju većine povjesničara nastanak ovog djela se svrstava u 12. stoljeće (K. Jiriček, F. Šišić), u novije vrijeme se javljaju naznake iz određenih znanstvenih krugova da je vrijeme nastanka mnogo kasnije, kraj 13. do početak 14. stoljeća.

¹² Budak, 1994

¹³ Klaić, 1972; Porfirogenet, 2003

De regno Sclavorum na prostor istočne obale Jadrana dolaze Goti. Pod vodstvom braće Totile i Ostroila Goti kreću u smjeru juga, s tim da Totila s jednim dijelom Gota odlazi u Italiju, te nakon pustošenja iste tamo i umire, dok Ostroilo osvaja Dalmaciju i tamo uspostavlja svoje kraljevstvo. Govoreći o kraljevstvu Gota Dukljanin spominje i Slavene, te samim time kraljevstvo Gota postaje i kraljevstvo Slavena. O Hrvatima u tome kraljevstvu nema niti spomena, jedino se spominje hrvatsko ime u dijelu koji govori o podjeli tog kraljevstva za vrijeme vladavine kralja Svetopelka na dvije pokrajine i to na Bijelu Hrvatsku ili Donju Dalmaciju i Crvenu Hrvatsku ili Gornju Dalmaciju. Hrvatsko ime označava u Dukljaninovu djelu tek naziv dviju pokrajina unutar kraljevstva Gota ili Slavena, dok o dolasku Hrvata nema niti spomena, a i sam dolazak Slavena nije posve jasan u sprezi s Gotima. ¹⁴

3.3. HISTORIA SALONITANA

Toma Arhiđakon u svome djelu *Historia Salonitana* iz 13. stoljeća također ne spominje Hrvate. Prema njegovu kazivanju iz predjela Njemačke i Poljske dolaze Goti pod Totilinim vodstvom. Zajedno s njim dolazi sedam ili osam rodova iz Poljske i Češke. Njima se svidjela Hrvatska, zaposjeli su je i nastanili. Prema daljem Tominom kazivanju Hrvatsku su prije doseljenja Gota i došljaka iz područja Poljske i Češke nastanjivali Kureti, starosjedioci prema kojima je Hrvatska i dobila ime. Došljaci koji su se većinom zvali Goti, ali uz to i Slaveni koji su zajedno sa gotskom vojskom i Totilom došli u ove krajeve, izmiješali su se sa starosjediocima i postali su jedan narod. ¹⁵

3.4. KRITIKA IZVORA

Iako se u *De administrando imperio* obje verzije teksta nalaze u istom djelu, postoji opravdani razlog da se po načinu pisanja tekstova posumnja da se radi o dvojici autora, kao što sam problem predstavlja i kontradiktornost sadržaja tekstova. Sadržaj teksta po duhu i stilu zasigurno ne pripada učenoj bizantskoj školi, već historiografima poznatoj književnoj vrsti poznatu pod nazivom *origo gentis*, odnosno kazivanje o podrijetlu naroda kakvim su se pojedini narodi predstavljali, te je očito da su izvori za *De administrando imperio* bili ili suvremeni obavještajci iz bizantske Dalmacije ili su crpljeni iz starijih spisa dalmatinskih gradova.

¹⁴ Orbini, 1999; Mandić, 1973

¹⁵ Klaić, 1972; Toma, 2003

Problem kod ovog djela je njegova upitnost u vjerodostojnom svjedočanstvu događaja iz vremena pojave Hrvata, jer je cjelokupni opis očita književna vrsta *origo gentis*, te djelo kao takvo ima veliki značaj u vidu književnog djela sada već moglo bi se reći najranije hrvatske književnosti, ali znatno manje kao prikaz stvarnih povijesnih događanja. No iako je njegov tekst pun mitskog sadržaja, Konstantinovo djelo ne možemo olako odbaciti, jer usprkos tome iz *De administrando imperio* da se iščitati moguće događaje unatoč mitskoj konotaciji, jer u svakom mitu ima i istine.

Djelo *De regno Sclavorum* i *Historia Salonitana* pokazuju izvjesnu sličnost unatoč velikim razlikama. Sličnost je u tome što oba djela spominju Gote kao rušitelje rimske vlasti na prostoru Dalmacije. Slaveni su također uklopljeni u oba djela među gotske osvajače. To bi na prvi pogled dovelo do zaključka kako je Toma Arhiđakon moguće crpio podatke iz djela popa Dukljanina pošto je Dukljaninovo djelo starije, no to ne stoji iz razloga što je *De regno Sclavorum* dosta iskićen nepovijesnim podacima, mogućim domicilnim legendama, za razliku od Tominog djela. Kako u to vrijeme nije postojala kritička obrada teksta, te samim time Toma ne bi bio u stanju kritički obraditi Dukljaninov tekst i izbaciti netočne činjenice, za pretpostaviti je da su obojica crpili podatke iz istog nekog starijeg djela. Usprkos točnijim podacima za razliku od Dukljaninova djela, i Tomino djelo sadrži događaje koji su povijesno točni, ali ih Toma u svome djelu dovodi u svezu iako oni u stvarnosti nisu imali nikakvih doticaja, kao na primjer razaranje Salone od strane Totile, za kojeg je utvrđeno da nikada nije boravio na hrvatskoj strani Jadrana.

Daljnja kritička obrada ova tri izvora, od strane kasnijih historičara dala je prevagu djelu Konstantina Porirogeneta. Postojalo je pitanje zbog dvojakog tumačenja događaja, jesu li osvajači i rušitelji Salone bili Avari zajedno sa Slavenima kako to navodi Konstantin Porfirogenet, ili su ti pak bili Goti kako navode pop Dukljanin i Toma Arhiđakon. Kritičkom obradom, bilo je lako ustvrditi da iako povijesno dokazana gotska prisutnost na istočnoj strani obale Jadrana nije predstavljala prekid rimskog kontinuiteta vlasti. Godine 555., kada je car Justinijan skršio gotsku vlast, došlo je do obnove i ponovne uspostave rimske uprave. Tek dolaskom Avara nastaje razdoblje tame u pismenim izvještajima o događajima na tlu Dalmacije. Na temelju ovih saznanja prevaga je dana Konstantinu Porfirogenetu i njegovom djelu poznatom pod nazivom *De administrando imperio*.

Ova tri izvora su bili glavni temelj istraživačima u kreiranju teorija o mogućem podrijetlu Hrvata.

4. TEORIJE O PODRIJETLU HRVATA

Nedostatak izvora, što arheoloških, što pisanih glavni su razlozi što podrijetlo Hrvata, kao i podrijetlo i značenje njihova imena, još nije odgonetnuto te je i glavni uzrok nastanka povećeg broja teorija o podrijetlu Hrvata u pokušaju davanja odgovora na ta još uvijek do danas nerazjašnjena pitanja.

Teorije o podrijetlu Hrvata nastale su na temelju dostupnih saznanja iz izvora: *De administrando imperio*, *De regno Sclavorum* odnosno *Ljetopis popa Dukljanina*, te *Historia Salonitana*. Također utjecaj na teorije o podrijetlu Hrvata imao je i hrvatski govorni jezik koji je jedini kriterij za svrstavanje naroda u određenu jezičnu skupinu naroda, daljnji utjecaj se temelji na etimologiji narodnoga imena Hrvata, temelj za jednu od teorija bio je i sam (mogući) sastava stanovništva i njegove kulturne značajke. Temeljem ovih informacija te ostalim raznim domišljanjima iskristaliziralo se nekoliko teorija o podrijetlu Hrvata od kojih bi se mogle izdvojiti četiri teorije kao četiri glavne teorije o hrvatskome podrijetlu i to: slavenska teorija o podrijetlu Hrvata, iranska teorija o podrijetlu Hrvata, gotska teorija o podrijetlu Hrvata i autohtona teorija o podrijetlu Hrvata. Uz te teorije postoje još: avarska teorija, bugarska teorija, turska teorija, teorija socijalnog dualizma, kao i kombinacije istih.¹⁶

4.1. SLAVENSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA

Ova teorija potječe iz druge polovice 19. stoljeća, a njezin začetnik je hrvatski stručnjak za srednjovjekovno razdoblje Franjo Rački. Iako je Rački utemeljitelj ove teorije, korijeni, odnosno začeci ove teorije su mnogo stariji. U 17. stoljeću, kritičkom obradom danih nam izvora hrvatski historiograf Ivan Lučić u svome djelu *De regno Dalmatiae et Croatiae* staje na stranu Konstantina Porfirogeneta i njegovom iznošenju podataka o doseljenju Hrvata iz krajeva Poljske, kritički odbacujući navode o gotskom podrijetlu Hrvata koja nalazimo u djelima *De regno Sclavorum* i *Historia Salonitana*. Njegovo, a i daljnja viđenja ostalih historiografa ne isključuju slavenstvo Hrvata, već ga temeljem jezične odrednice potvrđuju, ali za razliku od Račkog Hrvate prikazuju kao donekle formiranu plemensku skupinu koja se izdvaja iz slavenske bezlične mase i koja dolazi naknadno nakon Avarsko-Slavenskog osvajanja Dalmacije, te ju od istih oslobađa.

¹⁶ Budak, 1994; Budak, (et al), 1995

Franjo Rački u svojoj teoriji odbacuje navode Konstantina Porfirogeneta o dvije seobe, jednoj, odnosno prvoj avarsko-slavenskoj, te drugoj zasebnoj hrvatskoj seobi, kao komplicirane i premalo vjerodostojne. Prema Račkom Hrvati su tek jedna bezlična neodređena skupina u cjelokupnoj masi Slavena. Dakle temeljem jezične odrednice Hrvati mogu biti samo Slaveni i ništa drugo, jer se ni po čemu ne odvajaju od ostalih Južnih Slavena.

Ne samo što je odbacio Konstantinovu izjavu o dvije seobe, odnosno avarsko-slavenskoj, te drugoj zasebnoj hrvatskoj seobi, nego je uz potporu hrvatskog filologa Vatroslava Jagića to pokušao dokazati na primjeru južnoslavenskog kontinuuma hrvatskih govora, u kojem je Jagić dokazivao da bi se u slučaju dviju seoba, prve slavenske i druge Hrvata prekinula čvrsta jezična karika koja veže jedan dijalekt za drugi. Rački odbacuje i povezanost Hrvata sa sjevernim Bijelim Hrvatima i ide tako daleko do izjave o Bijeloj Hrvatskoj kao o «Ein Phantasieland». Postojanje Bijele Hrvatske ili povezanost južnih Hrvata s Hrvatima sa sjevera značilo bi već oblikovanu formu hrvatskoga etnosa prije dolaska na prostor Balkana, što bi Hrvate odvajalo od ostalih slavenskih grupa na Balkanu, što je Franjo Rački u duhu svog svjetonazora, slavizma, oštro odbacio. Ova je teorija u duhu općeg slavenskog bratstva balkanskih naroda bila priznata za jedinu službenu istinu unutar Jugoslavije glede pitanja podrijetla Hrvata. No usprkos tome, postojale su skupine povjesničara, koje su, ne odbacujući slavenstvo Hrvata, rado prihvaćale teoriju o posebnoj Hrvatskoj seobi.¹⁷

4.2. KRITIKA TEORIJE

Nema nikakve dvojbe s lingvističkog stajališta da hrvatski jezik spada u skupinu slavenskih jezika, pa samim time i Hrvati pripadaju skupini slavenskih naroda, točnije podskupini južnoslavenskih naroda, jer je jezik jedini kriterij u određivanju slavenstva. Sam jezik je dokaz da je moralo doći do seobe slaveno-govornog stanovništva, tj. u ovom slučaju Hrvata, iz sjevernih predjela Europe u pravcu juga. Dokaz tome su baltički jezici s kojima su slavenski jezici u srodstvu, a kako baltičke jezike nalazimo samo u sjevernim predjelima Europe, a latinski i ilirski domorodački jezici Balkanskog poluotoka nemaju dodirnih točaka sa slavenskim jezicima (osim što pripadaju zajedničkoj indoeuropskoj skupini jezika), očita je migracija slaveno-govornog stanovništva, kao i imena Hrvat na Balkanski poluotok iz pravca sjevera.

I Konstantinu Porfirogenetu, i barskom svećeniku Popu Dukljaninu, i Tomi Arhiđakonu Hrvati su Slaveni,¹⁸ no unatoč tome javlja se jedna veća teškoća vezana uz hrvatski etnonim,¹⁹ koji se unatoč raznim

¹⁷ Rački, 2009; Budak, 1994

¹⁸ * Iako Konstantin Porfirogenet razlikuje Hrvate od Slavena, ali ih ne izdvaja iz slavenskog miljea.

¹⁹ * Kao i imena ostale četvorice braće i dviju sestara navedenih u DAI.

pokušajima nije mogao izvesti iz nijednog slavenskoga korijena, te je zaključak filologa da etnonim Hrvat nije slavenskog porijekla, a najvjerojatnije pripada irano-jezičnom kulturnom krugu.²⁰

4.3. IRANSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA

Poticaj svjetske znanstvene javnosti na raspravu vezanoj o iranskom odnosno perzijskom podrijetlu Hrvata, dalo je otkriće dvaju kamenih ploča iz 2. i 3. stoljeća iz Tanaisa, grada u Ukrajini, grčke kolonije, koji se nalazio na utoku Dona u Azovsko more. Na ruševinama grada Tanaisa 1890. godine ruski istraživač Vasilij Vasiljevič Latyšev među raznim imenima što ih je pronašao u Tanaisu, Pantikapeju i Goropiju, otkrio je dva natpisa na dvije kamene ploče koje potječu iz 2. i 3. stoljeća, na kojima su zapisana osobna imena dvojice tanaiskih uglednika, *Horuathosa* i *Horoathosa*. Znanstvenicima je odmah upalo u oči, ako se odbaci grčki nastavak –os, natpisi se mogu dovesti u vezu s hrvatskim narodnim imenom starijeg izgovora: *Horvat*.²¹ Iranska je teorija o podrijetlu Hrvata ušla u povijesnu znanost preko tri različita, međusobno nezavisna puta i to jezično-povijesnog, povijesti umjetnosti i povijesti religije. Konstantin Jireček, češki povjesničar i jezikoslovac, u svojoj *Povijesti Srba*, izdanoj u Beču na njemačkom jeziku 1911. godine prvi je iznio mišljenje da je hrvatsko ime iranskoga podrijetla, dok je ruski slavist, akademik A. I. Sobolevski deset godina kasnije (1921.) u svojim rusko-skitskim studijama iznio prvu sustavnu teoriju o iranskome podrijetlu Hrvata, čija osnova do danas nije bitno izmijenjena.²² Po Sobolevskom, u blizini Tanaisa živjeli su iranski Horovati ili Horvati. Jedan od njih je došao u Tanais, grčku trgovačku koloniju, te je po imenu njegova plemena prozvan Horvat. U časopisu *Germanoslavica*, izdanom 1935. godine u Brnu, slovenski znanstvenik Ljudmil Hauptmann u svojoj studiji iznosi detaljniji i zaokruženiji prikaz iranske komponente u hrvatskoj etnogenezi.²³ Hauptmann iznosi da su iranski «Huurvathi» nakon provale Huna 375. godine, koja je pokrenula veliku seobu naroda krenuli prema Visli, napustivši svoja sarmatska (ili alanska) i iranska sjedišta u porječju Kubana između Crnog mora i Kavkaza, te su se zajedno sa čerkeskim Srbima, Česima, Andima i Kasakima upali među Slavene i Duljebe na širokom prostranstvu oko sjevernih Karpata, gdje su se potpuno poslavenili. Tridesetih godina, točnije 1937. u zagrebačkom časopisu *Život*, počeo je na tu temu iznositi svoje rasprave i studije povjesničar Stjepan Krizin Sakač. On je za razliku prijašnjih povjesničara i istraživača koji su smatrali da bi Hrvati bili alanskog, antskog ili sarmatskog podrijetla, odnosno da potječu iz vanjskog Irana, u svojim tezama i argumentima otišao predaleko te je stao dokazivati kako potječu iz unutrašnjeg Irana, odnosno iz stare ahmenidske Perzije. S. K. Sakač je bio uvjerenja da je

²⁰ Gluhak, 1990, 95-99, 294-306; Šanjek, (et al), 2003, 42

²¹ Budak, (et al), 1995, 110

²² Budak, (et al), 1995, 110; Marčinko, 1992, 30

²³ Budak, (et al), 1995, 111

hrvatsko ime pronašao na starim natpisima u kamenu cara Darija i da je staroperzijska pokrajina Harahvati bila pradomovina Hrvata. No osim sličnosti imena, Sakač za tu dalekosežnu hipotezu nije dao uvjerljive argumente, iako ne možemo umanjiti njegove zasluge u istraživanju i razvoju iranske teorije, osobito u povezivanju dotadašnjih istraživanja u jedan koherentan sustav.

Malo je poznato, zbog jugoslavenske propagandne politike, da je začetnik ove teorije bio prof. dr. Josip Mikoczy-Blumenthal (1734.-1800.) On je prvi u Hrvata počeo pisati o iranskom podrijetlu Hrvata. Godine 1797. na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu, prof. Josip Mikoczy-Blumenthal brani svoju disertaciju pod naslovom: « *Hrvati rodom Slaveni, potekli od Sarmata potomaka Medijaca (a iz krajeva Poljske došli u Dalmaciju oko 630. i s dopuštenjem cara Heraklija oružjem ju oteli od Avara)*». ²⁴

U 20. stoljeću iz arhiva bivšeg JAZU-a u Zagrebu uklonjena je netragom disertacija profesora dr. Josipa Mikoczy-Blumenthala, najvjerojatnije od strane državnih vlasti, da se zataška moguće neslavensko podrijetlo Hrvata koje bi odmicalo od duha sve slavenstva jugoslavenskih naroda. ²⁵

4.4. KRITIKA TEORIJE

Teorija ima dva smjera istraživanja, jedan je pokušaj objašnjenja etnonima Hrvat, dok je drugi pokušaj dovođenja u svezu srodstva Hrvata s etničkim Irancima. Ova teorija ima dobre temelje u smjeru objašnjenja etnonima Hrvat., jer za razliku svih drugih pokušaja, pokušaj etimologije hrvatskoga narodnoga imena koje pretpostavlja njegovo iransko podrijetlo je najmanje nevjerojatna. Problem nastaje, ponajviše zbog istraživača amatera, koji u svakom nazivu koje nalaze na geografskim područjima na kojima je obitavalo irano-govorno stanovništvo, a koje ima sličan prizvuk hrvatskom narodnom imenu daju neki značaj do samog poistovjećivanja takvih naziva s hrvatskim narodom, bez ikakve kritičke obrade. ²⁶ Katkad u znanstvenim krugovima sam navod na iransku teoriju dovodio je do poruge i podsmjeha i zaobilaženja, najčešće zbog ekstremnih stajališta mnogih istraživača amatera, kojima je zbog njihove osobne averzije prema Jugoslaviji i njenoj ideji bratstva i jedinstva «slavenskih» naroda ova teorije služila kao baza ²⁷ da dokažu ne slavensko podrijetlo Hrvata, poput apsurdne krilatice «Hrvati nisu Slaveni» ²⁸ itd. Ova teorija ima jakih argumenata tek kad se stavi u hipotezu

²⁴ Tomičić, Lovrić, (et al), 1999, 22; Tomičić, Lovrić, (et al), 1999, 50

²⁵ Budak, (et al), 1995; Heršak, Nikšić, 2007; Marčinko, 2000; Tomičić, Lovrić, (et al), 1999; Bauer, Šanjek, Kujundžić, (et al), 1994

²⁶ * Neki istraživači, poput S. K. Sakača i M. Vidovića, dovode Hrvate kao formirani etnos čak iz unutrašnjosti današnje iranske države, a osim sličnosti imena ne daju nikakav opipljiv dokaz svojim tvrdnjama.

²⁷ * Uz gotsku teoriju također, ali koja je od velikog mnoštva napuštena zbog slabih i nategnutih dokaza koji bi je jače podržali njezinu održivost.

²⁸ * Govorni jezik je glavni i osnovni kriterij za određivanje slavenstva nekog naroda. Mnogi amateri istraživači averzirani prema Jugoslavenskoj državi i ideji, pokušali su na razne načine dokazati ne srodnost Hrvata i Srba. Pojam Slaven dobio je kod takvih istraživača novu konotaciju i postao sinonim za riječ Jugoslaven. Na temelju

socijalnog dualizma Slavena i jednog od iranskih naroda, jer iranski utjecaj na hrvatski etnos je nesporan, a može se sagledati kao dodir iranskog i slavenskoga svijeta na rubnom euroazijskom prostoru, dok je sam iranski element bez simbioze sa slavenstvom teško dokaziv.

4.5. GOTSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA

Ova teorija je nastala pod utjecajem poljskog sociologa Gumpłowicza i njegove teze o nesposobnosti Slavena da sami stvore državu, te da su slavenske države nastale pod utjecajem drugih naroda. Daljnji utjecaj na razvoj ove ideje u hrvatskoj historiografiji dala su djela barskog svećenika Popa Dukljanina i Splitsanina Tome Arhiđakona koji u svojim djelima *De regno Sclavorum* i *Historia Salonitana* spominju Gote kao došljake i osnivače hrvatske države, dok ih Toma Arhiđakon izričito poistovjeđuje s Hrvatima.

29

4.6. KRITIKA TEORIJE

Ova teorija je brzo odbačena, jer je bilo očito da Dukljanin kao jedan od svojih izvora koristi i Jordanesa, prema kojem su se Goti preselili u Dukljaninovo imaginarno južnoslavensko kraljevstvo, dok Toma naziv Goti koristi kao pogrđni izraz za susjedne Slavene, odnosno Hrvate. Problem u dokazivanju ove teorije, nastaje iako je gotaska prisutnost na istočnoj obali Jadrana neosporna i moguća je prisutnost gotaskih potomaka čiji su predci inkorporirani unutar hrvatske nacije, što je nakon gotaske vlasti uspostavljene na području Dalmacije, ratnim pohodom bizantskoga cara Justinijana skršena gotaska vlast i ponovno je restaurirana rimska vlast koja je potrajala oko pola stoljeća do pohoda Avara, te samim time između gotaske vlasti prije Justinijanova pohoda i uspostavljene vlasti Hrvata nema kontinuiteta, kojeg istraživači ove teorije nikako ne mogu premostiti. Emil Heršak i Boris Nikšić iznose tezu prema kojoj postoji mogućnost, da je identifikacija Hrvata s Gotima kao mit stvoren na dvoru Trpimirovića. Moguće je da je hrvatska vladajuća dinastija, po uzoru na Arpadoviće, htjela sebe predstaviti prema bizantskim gradovima Dalmacije, kao potomcima Gota, koji su u to vrijeme glasili kao relativno časnici, odnosno najslavniji među barbarima, a takvih činova prezentacije nisu bili imuni ni drugi narodi, koji su pokušavali takvim načinom uzvisiti svoje podrijetlo, i čvršće utemeljiti vlast.³⁰

novih genetskih otkrića pokušali su svim snagama dokazati neslavenstvo Hrvata (i time ih udaljiti od «slavenskih Srba»), time što su genetski haplotip koji dominira među slavenskim narodima proglasili slavenskim genom, a kako kod današnjih Hrvata taj haplotip nije dominantan, proglasili su Hrvate neslavenskim stanovništvom usprkos paradoksu što govore slavenskim jezikom. Genetska istraživanja služe jedino u svrhu određenja geografskog podrijetla određenog dijela stanovništva, ali ne i cjelokupnog naroda, koje je ustvari društveno-povijesni proces, nezavisan od genetskog sastava njegova stanovništva.

²⁹ Budak, 1994; Budak, (et al), 1995; Tafra, 1996

³⁰ Heršak, Nikšić, 2007, 260-261

4.7. AUTOHTONA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA

Tvorci ove teorije bili su Vinko Pribojević i Juraj Šižgorić. Prema ovoj teoriji antički stanovnici Dalmacije i Panonije su bili Slaveni. Slaveni sa sjevera su potekli od ovih južnih. Prema ovoj teoriji Hrvati su kako govore slavenskim jezikom bili potomci domorodačkog stanovništva, tj. vuku su svoje podrijetlo od Ilira, koji su ujedno također bili Slaveni. Ilir i Slaven postaju sinonimi, što je bilo jako popularno u 19. stoljeću u vrijeme narodnog preporoda. Suvremeni zagovaratelji teorije, poput Ivana Mužića i Mate Suića, ne tvrde da su Hrvati autohton element na Balkanu, nego da u današnjim Hrvatima u antropološkom i duhovnom smislu prevladavaju autohtoni elementi nekadašnjih starosjeditelja, Ilira. Prema suvremenom izlaganju, Iliri nisu nestali, nego su se stopili s došljacima, preuzeli su slavenski jezik i hrvatsko ime, dok su došljacima nametnuli svoju mediteransku kulturu.³¹

4.8. KRITIKA TEORIJE

Utjecaj Čeha, Rusa i Poljaka, ali i sama činjenica da jezici domorodačkog stanovništva u Ilirskim provincijama nisu imali dodirnih točaka u leksiku sa slavenskim jezicima, te samim time slavenski jezik nije autohton na prostoru Balkana nego je odnekuda došao, doveo je do napuštanja ove teorije u znanstvenim krugovima.

Juraj Šižgorić pokušao je doskočiti problemu, te je iznio stav da je slavenski jezik došao sa došljacima sa sjevernih strana, ali da njihov dolazak nije bitan za identitet, odnosno podrijetlo Hrvata, nego kontinuitet mentaliteta, načina života, te duhovne i materijalne kulture. No usprkos njegovom pokušaju, unutar hrvatske baštine pronalazimo mnogo elemenata identičnih kod svih slavenskih naroda, koji uživaju te iste elemente praslavenske baštine. Jedan dio hrvatskog stanovništva zasigurno je imao biološke pretke među ilirskom etničkom populacijom, no kako etnogeneza ne počiva na «krvi», već je plod političko-društvenih procesa objedinjenih tradicijom identiteta istim etnonimom, svaka tradicija sa starim etnonimom i etnicitetom prestaje preuzimanjem novog identiteta u vidu etnonima i njegove tradicije za svoju.³²

³¹ Budak, 1994; Budak, (et al), 1995; Pribojević, 1997; Mužić, 2001; Mužić, 2006

³² Budak: 1994; Budak, (et al), 1995; Margetić, 2001

4.9. AVARSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA

U novije vrijeme kod nekih kod nekih istraživača, Walter Pohl, Otto Kronsteiner, Neven Budak, javilo se mišljenje da Hrvati nisu niti postojali kao etnos prije stvaranja avarskoga kaganata. Prema ovoj teoriji ime Hrvat bi označavalo sloj graničara unutar avarskog kaganata, dakle socijalni pojam, poput ruskih i ukrajinskih Kozaka. Ta teorija je na taj način pokušala objasniti veliku rasprostranjenost hrvatskoga imena od Južne Rusije, preko Poljske oko Krakova, Češke oko Praga, Štajerske i Koruške do same Hrvatske i Duklje, pogotovo pošto je problem dokazati da svi ti Hrvati imaju zajedničko etničko podrijetlo. Pretpostavaka za ovu teoriju dala je specifična hrvatska titula *ban* za koju su neki istraživači smatraju da je izvedena iz imena avarskoga kagana Bajan.³³

4.10. KRITIKA TEORIJE

Problem ove teorije je u samom nelagodnom subjektivnom poimanju mogućnosti da današnji hrvatski narod vuče korijene od Avara kod hrvatskih povjesničara, te mnogi u startu izbjegavaju sam dodir sa navedenom teorijom. No ono mnogo važnije što dosta utječe na odbacivanje te teorije je činjenica da se Hrvati iako se često i spominju u istim tekstovima zajedno s Avarima, redovito se pojavljuju kao neprijatelji. I samo ime *ban* kao izvedenica od imena Bajan, je prenategnuta, jer imenicu *ban* s jednakim izgovorom i naglaskom kao oznakom za plemenitaša, odnosno zamjenika kralja nalazimo u iranskim jezicima, a i ta titula je mnogo starija od samog prvog spomena Avara.³⁴

³³ Budak, 1994; Budak, (et al), 1995

³⁴ Marčinko, 2000, 416

5. IME HRVAT

Problem etimologije imena Hrvat sastavni je dio razvoja europske historiografije, jer tumačenje tog imena promatra se još od davnih vremena pa sve do danas. Za taj problem vezana je cijela galerija poznatih znanstvenih autoriteta: lingvista, povjesničara, arheologa, filologa i dr.

S proučavanjem tog imena možemo pratiti razvoj problema etnogeneze od ranog srednjovjekovlja preko renesanse, baroknog doba, potom posebice 19. stoljeća pa sve do suvremene znanosti. Kad bi se sva tumačenja skupila u jednu cjelinu, bila bi to zanimljiva priča i pozamašna knjiga koja govori o pokušajima otkrivenja značenja imena jednog naroda, a samim time i podrijetla, te njegovim mogućim karakteristikama. U svim tim istraživanjima, ime Hrvat se povezivalo sa raznim jezičnim prostorima; slavenskim, njemačkim, iranskim, litvanskim, turkijskim i dr. Pokušalo ga se vezati uz određenu geografsku lokaciju, te se izvodilo iz te lokacije njegovo podrijetlo i značenje. Podrijetlo i značenje traženo je u velikom broju naroda, tako da ga se izvodilo od konkretnih imena nekih vojskovođa ili plemenskih vođa do same izvedbe iz imena nekih plemena.

Bogatstvo raznih interpretacija hrvatskoga narodnog imena samo potvrđuje neke etimološke zakonitosti, pa je znanost čvrsto prihvatila da je ime Hrvat «prozirno», nazovimo to tako etimološkim rječnikom, te je pitanje hoće li se zbog te *prozirnosti* ikad doći do pravog odgovora.³⁵

Zanimljivost imena Hrvat leži u tome, što za razliku ostalih slavenskih pa i inih europskih naroda, rasprostranjeno je na širokom prostoru Euroazije, i pronalazimo ga u mnogim mjesnim nazivima i povijesnim izvorima tog prostora. No sličnost i istovjetnost naziva ne mora značiti i povezanost s današnjim Hrvatima. Najbrojniji tragovi toga imena nađeni su u Austriji i Sloveniji, a brojni su i u Češkoj, Moravskoj, Slovačkoj, Makedoniji, Grčkoj, Crnoj Gori, Albaniji i arealu rijeke Labe. U Rusiji se hrvatsko ime pojavilo prije nego što je nastao ruski narod.³⁶

5.1. PRVI POKUŠAJI

Jedan od prvih pokušaja objašnjenja značenja imena Hrvat možemo pripisati bizantskom caru Konstantinu VII. Porfirogenetu. Konstantin VII. Porfirogenet pokušao je objasniti značenje imena Hrvat izvodeći ga od grčke imenice *hóra* što znači *zemlja* te navodi: «Ime Hrvat znači na slavenskom narječju toliko kao oni što imaju mnogo zemlje». Ovu carevu etimologiju ne treba prihvatiti jer je posve neznanstvena. Kao što je ime *Zadra*, latinski oblik *ladera* car izveo neznanstvenom igrarijom od latinskih riječi *iam erat*, što bi preveli kao *već je bio*, u smislu postojanja Zadra prije nastanka Rima, te

³⁵ Gluhak, 1990; Paščenko, 2006

³⁶ Gluhak, 1990, 134-137; Paščenko, 2006, 55-67

ime Srbi tj. Serbi od latinskog *servi* u značenju *sluge* ili *robovi*, tako i pokušaj izvođenja imena Hrvat od grčke imenice *hóra* možemo sebi predočiti također kao carev pokušaj objašnjenja čistom amaterskom igrarijom riječi, koje nemaju nikakve veze sa semantikom tih imena.

U slijedećim stoljećima nije nedostajalo raznih ideja kojima je cilj bio objasniti značenje imena Hrvat.

Pa tako uz carev, jedan od prvih pokušaja odgonetanja značenja imena Hrvat možemo pripisati i Tomi Arhiđakonu koji u svojem djelu *Historia Salonitana* dovodi ime *Chroatae* u vezu s imenom stanovnika Krka, *Curetes*, *Curibantes*.

Talijanski humanist i povjesničar Antonio Bonfini, koji je u 16. stoljeću boravio na dvoru ugarsko-hrvatskih kraljeva, navodi da se *Croatia* najprije zvala *Corvatia*, a da je to ime dobila od rimskog vojskovođe u Iliriku Korvina Mesale.³⁷ Hrvatski povjesničar iz 17. stoljeća Juraj Rattkay ime Hrvat izvodi iz latinskog glagola *ab luctando*, što znači *hrvati se*.³⁸ Mađarski isusovac Timon iz 18. stoljeća izvodio ga je iz imena bugarskoga kana Kuvarta koji je vladao u prvoj polovici 7. stoljeća.³⁹

5.2. POKUŠAJI 19. I 20. STOLJEĆA

Doba 19. i 20. stoljeća označio je prekid u izvođenju hrvatskog imena iz grčkih i latinskih riječi, te se javljaju pokušaji izvođenja imena Hrvat iz slavenskih, germanskih ili iranskih jezika.

Slavenski pokušaji u početku su imali blagu prednost pred germanskim ili iranskim pokušajima, iz jednostavnog razloga što su Hrvati bili govornici slavenskog jezika te samim time i pripadnici skupine slavenskih naroda, te je bilo logično da je narod imao ime na vlastitom jeziku.

Pa tako osim već spomenutog Juraja Rattkaya, i Slovak Pavel Josef Šafarik pokušava izvesti značenje imena Hrvat iz slavenskog jezika. Šafarik ime Hrvat dovodi u tijesnu vezu s imenom Karpata. Karpati se kako kaže Šafarik još i danas kod Ukrajinaca i Rusina nazivaju *Horby* tj. *Chrby*, a te dvije riječi dolaze od slavenskog korijena *chrb*, *chrib* što bi se na hrvatski prevelo kao *hrbat*. Dakle ime Hrvat bi bilo u smislu značenja za riječ «*Gorani*» tj. «*Brđani*».⁴⁰ Njemački arheolog J. K. Zeuss je prvi zamjerao ovu etimologiju zbog Šafarikovog miješanja dva korijena: *hrv* i *hrb*. Jezikoslovac Lavoslav Geitler je uzeo u obzir činjenicu da se u slavenskom jeziku slovo *b* ne zamjenjuje sa slovom *v*, te je s time odbacio Šafarikovu etimologiju. Dalje Lavoslav Geitler, slično kao i Juraj Rattkay, izvodi ime Hrvat iz korijena *h'rv*, *charv*, *sarv*, koji još i danas živi u slovačkom jeziku kao glagol *charviti sa* u značenju *boriti se*, *braniti se*. Smatrao je da su tom etnonimu srodne riječ iz litavskog jezika *szarwótas* što znači *naoružan*,

³⁷ Marčinko, 2000, 437

³⁸ Gluhak, 1990, 295; Marčinko, 2000, 438-439

³⁹ Gluhak, 1990, 295; Marčinko, 2000, 439

⁴⁰ Gluhak, 1990, 295; Marčinko, 2000, 439

oklop, pa bi po njemu ime Hrvat značilo, *oklopnik sa oružjem ili onaj koji se bori u oklopu*.⁴¹ J. Baudoin de Courtenay opovrgnuo je povezanost sa litavskim *szarwótas*, no ipak nije u cijelosti opovrgnuo etimologiju. Bilo je raznih pokušaja objašnjenja oko sufiksa *-at*, vezano u Geitlerovu etimologiju, no nije se iznašlo rješenje. R. Nahtigal objašnjavao je da je ime Hrvat neslavenskog podrijetla, upravo zbog sufiksa *-at*. Sufiks *-at* u imenu Hrvat prema njemu odgovara imenima ilirskog ili iranskog podrijetla.⁴² Sve u svemu pokušaji da mu se nađe slavensko podrijetlo, koji ne prestaju do današnjih dana, ostajali su bez uspjeha. Ime Hrvat očito je neslavensko, čime se slaže skoro jednoglasno današnja povijesna i filološka znanost.

Nešto uhvatljiviji su pokušaji izvođenja hrvatskoga imena iz germanske građe. Njemački arheolog J. K. Zeuss ime pokušao je izumrlim korijenom *chrw* dovesti u svezu s izumrlim njemačkim korijenom *har* što znači *mač*, jer u poljskom jeziku riječ *karwat* još i danas znači kratki mač, pa bi se ime Hrvat moglo usporediti s germanskim imenima plemena *Herusci* i *Saxones*, čija imena dolaze od riječi za sječivo tj. haru ili mač i sach ili mač s jednom oštricom (moguće je da su oružja dobila naziv prema imenima plemena). Semantički gledano Zeussova konstatacija etimologije hrvatskog imena je dosta bila bliska slavističkim pogledima. F. A. Braun je pretpostavljao da su Hrvati preuzeli ime za Karpate i njihove stanovnike Karpe posredstvom germanskog plemena Bastra u obliku *Hravada* izvedenog iz imena *Harvada fjöll* što je bio germanski (nordijski) oblik imena za Karpate, i to kako su ga zvali Bastrani.⁴³ Nedoumice oko ovog mišljenja javljaju se u povijesnim činjenicama koje navode da seoba Bastrana nije išla unutrašnjim lukom Karpata. Vatroslav Jagić je također s lingvističkog stajališta osporavao Braunovu tezu. Jagić je izjavio da bi ime koje vodi podrijetlo od imena planine, kao i imena drugih zemljopisnih pojmova moralo bi imati doček na sufiks *-an* koji u hrvatskome slučaju izostaje. Nestanak sufiksa *-an* se po Jagiću isključuje s obzirom na njegovu proširenost u kasnijoj slavenskoj plemenskoj nomenklaturi. Potaknuti gotskom teorijom o podrijetlu Hrvata, Slovenci J. Rus i J. Kelemina, te hrvatski književnik Kerubin Šegvić pokušavali su iz starogermanskog korijena *hrôth* i *hrôthi* što znači *slava, pobjeda* u sprezi sa Gotima, izvesti riječ Hrvat. Kako se već riječ *hrôth* u srednjem vijeku čitala kao *hruat*, nije bilo teško iz oblika *hruat* načiniti Hrvat. Tu tezu su odlučno odbacili L. Hauptmann, M. Barada te germanist A. Mayer, koji je tvrdio da to ne dopuštaju germanski glasovni zakoni te da *Hrôthi* ne mogu imati nikakve veze sa Hrvatima.⁴⁴

Bilo je tu još pokušaja kao npr. H. Hirt ga izvodi od riječi *Herudes*, koje je ustvari ime jednog njemačkog plemena, J. Dobrovsky ga izvodi iz njemačkog korijena *hrev* –«*stablo*», te od korijena njemačkih riječi

⁴¹ Marčinko, 2000, 439-440

⁴² Marčinko, 2000, 440; Łowmiański, 2004, 26-27

⁴³ Gluhak, 1990, 295

⁴⁴ Srkulj, 1996, 19-20

od riječi rogat ili jelen, no svi ti prijedlozi su se slamali na neprimjerenosti glasovnog tumačenja, ili na nategnutom značenjskom tumačenju.⁴⁵

5.3. IRANSKI POKUŠAJI

S nastojanjem da se objasni hrvatsko narodno ime, najbolje je stajalište imalo ono iransko, premda ni ono nije dalo željenog rezultata. Ovo tumačenje ima najviše pristaša kako među jezikoslovcima tako i među povjesničarima. Polazište ove teorije bila su imena ΧΟΡΟΑΘΟΣ i ΧΟΡΟΥΑΘΟΣ iz 2. i 3. stoljeća poslije Krista, pronađenim na pločama u grčkoj koloniji Tanais, na ušću Dona u Azov. A. I. Pogodin je prvi donio zaključak da bi ta imena mogla predstavljati stariji oblik hrvatskog narodnog imena, samo je smatrao da se ta imena odnose na Slavene, te da su prema tim nalazima Slaveni već oko 2. i 3. stoljeća došli do obala Crnog mora. A. I. Sobolevski je pokušao protumačiti od koga i odakle potječu imena na pločama. Prema njemu pripadnik iranskoga plemena pod tim imenom je došao u grčku koloniju te je prema svome etničkom imenu prozvan od Grka. Njegovo iransko pleme je od nepoznatog plemena ili skupine slavenskih plemena jezično asimilirano, ali su Slaveni od Iranaca preuzeli njihovo iransko ime. Samo ime Sobolevski izvodi iz iranskih elemenata *hu-ravah-at*, gdje *hu-* dolazi u značenju «*dobar*», *ravah-* u značenju «*prostor, sloboda*» i sufiksa *at*.⁴⁶ Tumačenje o iranskom podrijetlu imena Hrvata baziralo se na sufiksu *-at* kojeg na više mjesta pronalazimo kod iranskih, ali ne i kod slavenskih plemena. M. Vasmer smatra da je ime posuđenica iz staroiranskog *haurvatā* –u značenju «*pastir*», a kasnije iz staroiranskog *hu-urvata* u značenju «*prijatelj*». Ovom drugom mišljenju se pridružuje i N. Župančić.⁴⁷ Tu je i S. K. Sakač koji ga povezuje sa perzijskom satrapijom *Harahvaiti*. V. Miller vidi u hrvatskom imenu iransko *hvar* u značenju «*sunce*» i *va* u značenju «*ležaj*». Mato Marčinko izvodi ime Hrvat iz korijena *-ar*, koja je i u korijenu imena *Arijac*. Pa prema njemu, kako u indoarijskom sanskrtu *arya* znači *gospodin, plemeniti, plemić*, ime Hrvat značilo bi to isto.⁴⁸

Prema najnovijem mišljenju, hrvatsko ime bilo bi izvedeno iz imena Sarmata. O Sarmatima je iz starine ostalo zabilježeno da njima vladaju žene. Odatle je, misli se, nastala i legenda o amazonkama, ratničkim ženama s istočnog Prichernomorja. Uspomena na to očuvala bi se po tome i u indijskom imenu iranskih Sarmata, i u iranskome slavenskih Hrvata. Prema tome tumačenju ime Hrvat bilo bi dakle iransko-skitsko *harvat*, što znači obilježen ženama što je usporedno indijskom *sarmat* s istim značenjem, od čega bi svoje ime dobili Sarmati. Prema Olegu N. Trubačevu očit je paralelizam imena

⁴⁵ * Za detaljnije podatke pogledati: Gluhak, 1990

⁴⁶ Gluhak, 1990, 295

⁴⁷ Gluhak, 1990, 296

⁴⁸ Marčinko, 2000, 448

Hrvat s imenom Sarmat, ako se uzme u obzir da u iranskome jeziku suglasnik –s na početku riječi pred samoglasnikom prelazi u –h, dok u indijskom jeziku ostaje nepromijenjen, te dočetak u obliku dvostrukog oblika indoiranskoga sufiksa –*ma(n)t* i –*wa(n)t*, koji se slobodno izmjenjuje. Od praindoiranskog SAR-: u značenju *žena* imamo tako *sarmat-/sarvat*:- u značenju *u kojega su žene*. Odatle onda indoarijsko ime *Sarmátaí*, uz koje je zabilježen grčki prijevod *gynaikokra 'tumenoi*: kojima vladaju žene. Oko Azovskoga mora ima i drugih indoarijskih jezičnih tragova, a o matrijarhatu, koji je tamo vladao, posvjedočuje priča o Amazonkama, te epika Oseta, iranojezičnoga naroda. Dakle prema ovom tumačenju oblik HARVAT- od kojeg bi poteklo ime Hrvat, nastalo je od SARVAT- iranskim glasovnim razvitkom, a društvena i mitološka podloga njegovu značenju je kao i kod Sarmata. Taj matrijarhat je vjerojatno ostatak iz indoeuropske starine, i za promatrače sa strane (u kojih žena vjerojatno nije imala tako istaknut položaj u društvu) upravo on bijaše najdojmljivija osobina toga iranskoga plemena ⁴⁹ da su ih indoarijski susjedi zvali Sar – mat, a to su pak ime onda dalje preuzeli Grci. ⁵⁰ S Trubačevim se slaže i dr. sc. Alemko Gluhak, i navodi da je što se tiče imena *Horuathosa* i *Horoathosa* na Tanaiskim pločama riječ o nekom pripadniku iranskog plemena koji je u novoj etničkoj sredini prozvan po svojoj etničkoj pripadnosti.⁵¹ Sumnju u ovo mišljenje iznosi Radolav Katičić stavom što prema njemu prvotni oblik hrvatskog imena je bio *Hrvate*, a ne *Hrvate*, dok Alemko Gluhak, pronalazi i primjere koji dokazuju na oblik *Hrvate* kao stariji. Ovo tumačenje je vrlo smiono, a koliko je pouzdano istraživanja će tek potvrditi.

Moje mišljenje o ovoj Trubačevljojvi tezi bio bi romantičarski prizvuk koji ima poveznica matrijarhata i amazonki sa hrvatskom legendom o doseljenju u kojoj uz petoricu braće uživaju ugled i dvije sestre, koji treba tek potvrditi. ⁵²

5.4. SINTEZA

No iako u etnogenezi Hrvata ime Hrvat, tj. njegovo značenje i podrijetlo daje određeni značaj na cjelokupni proces nastanka i razvoja hrvatskoga naroda, te usmjeruje kojim pravcem treba ići pri tom traganju podrijetla Hrvata, ne treba ići u dubinu problema i trebalo bi: «pustiti na stranu etimološke igrarije» kako je to Ferdo Šišić ⁵³ smatrao, koje neće dati rješenja i svest će moguće odgovore samo na

⁴⁹ *Najvjerojatnije je riječ o etničkim indoarijcima koji su potpali 550. prije Krista pod Perzijsko carstvo, te zbog sličnosti jezika a i zbog novih političkih granica bili od drugih zabilježeni kao iranski narod.

⁵⁰ Gluhak, 1990, 298-306; Marčinko, 2000, 185

⁵¹ Nedjeljni Jutarnji, 10. lipnja 2007., 12-13str; Marčinko, 2000, 343

⁵² * Kod nomadskih stepskih naroda Euroazije, poznate su legende o podrijetlu koje spominju petero do sedmero braće ili plemena. Hrvatski slučaj je jedini poznati u kojem se spominju i žene.

⁵³ Goldstein, 2003, 35

teorije koje će na kraju stvoriti samo zbrku i pomutnju pri pokušajima davanja pravih odgovora na podrijetlo Hrvata.

Iz samog imena Hrvat, da se mnogo toga iščitati o narodu koji se danas, a i mnogo, mnogo prije pojave Hrvata na istočnoj obali Jadrana, tim imenom identificirao.

Ako prihvatimo pojam etnije tj. etničnosti kao kontinuitet zajednice ili osjećaja zajedništva kroz vrijeme, koje se identificiraju ili objedinjuju pod istim etnonimima tijekom duga razdoblja, bez obzira na promjene članova te zajednice, jezika i kulturnih značajki, te pojam etnogeneze kao prvo početnu pojavu etnije, odnosno zajednice ili skupine zajednica koja se obično identificira pod specifičnim imenom, tj. etnonimom i kao drugo daljnji razvoj etnije, koliko god taj razvoj trajao onda slobodno možemo reći da je hrvatsko narodno ime ključ odgovora na podrijetlo hrvatskoga naroda, odnosno da je povijest hrvatskoga naroda, ustvari povijest njegova imena.

Njegovo ime, kako današnja povijesna i filološka znanost skoro jednoglasno prihvaća, unatoč tome što se Hrvati na svjetlu povijesne pozornice otkad znamo za njih govore slavenskim jezikom, a mnogi spisi ih pamte kao slavenski narod, nije slavenskog podrijetla, ⁵⁴ a najvjerojatnije je iranskog, govori o intenzivnom dodiru dvaju svjetova, slavenskog i iranskog koji su utjecali u davnoj prošlosti na procese oblikovanja naroda poznatog pod imenom Hrvati.

Hrvatski narod je veoma star narod. Ta starost se očitava u njegovu imenu. Većina naroda s više oblika imena su starija od onih naroda koje imaju samo jedan oblik imena, ⁵⁵ pa tako i dvojnost hrvatskoga imena Hrvati-Croatiae pokazuje izvjesnu starost. ⁵⁶ Iako se samo ime Hrvata u raznim oblicima pojavljuje kroz razne vremenske etape u nazivima mjesta i ponekim pisanim izvorima na golemom euroazijskom prostoru, upravo ta njegova dvojnost nas usmjeruju prema pravcu u kojem treba istraživati smjer njegova dolaska u današnje hrvatske etničke krajeve. ⁵⁷ Za razliku od latinskih oblika imena Croatiae za ime Hrvat koja pronalazimo u izvorima na zapadu Europe koja su do naroda zapadne Europe dospjela preko rimsko-latinskih izvora, oblike imena Hrvat u raznim varijantama autoetnonima ⁵⁸ pronalazimo na istoku Europe kao npr.; Horvat, Hirvat, Horbat, Chrobat, Chorwat iz razloga što su Hrvati bili u bliskim doticajima s Istočnoeuropskim i Azijskim narodima koji su ih u verziji izvornog oblika

⁵⁴ * Unatoč tome, pokušaji da mu se nađe slavensko podrijetlo (od manjeg broja istraživača) ne prestaju do danas, no rezultati nisu polučili uspjeh.

⁵⁵ * Primjer više oblika imena npr. kod Nijemaca; Nijemci, Deutschen, Germans, Tedeschi, Allemands

⁵⁶ Bauer, Šanjek, Kujundžić, (et al), 1994, 8-9

⁵⁷ * Misli se na prostor današnje Republike Hrvatske, Republike Bosne i Hercegovine, sjeverni kraj Srbije tj. Vojvodinu, te obalni dio Republike Crne Gore.

⁵⁸ *Autoetnonim-ime kojim sebe nazivaju sami pripadnici neke etničke zajednice; Gluhak, 1990, 72.

hrvatskog narodnog imena preuzeli, ⁵⁹ te su oni dokaz da je smjer doseljenja Hrvata i hrvatskoga imena bio iz smjera istoka.

O podrijetlu i značenju imena Hrvat rasprava još nije završena unatoč brojnim pokušajima lingvista, povjesničara, arheologa, filologa i drugih da daju odgovor na ova dva pitanja. Sve dosad poznate spoznaje glede ova dva pitanja o podrijetlu i značenju imena Hrvat mogle bi se svesti na izjavu dr. Radoslava Katičića: «sigurno nije slavenskog podrijetla..Od svih tumačenja ono o iranskom podrijetlu je najmanje nevjerojatno». ⁶⁰

⁵⁹ * Primjer imena Mađar. Narodi koji su živjeli s njima u neposrednom susjedstvu ili bili u bliskom doticaju imaju nazive za Mađare, veoma bliske njihovu autoetnonimu Magyar (čit. Mađar)npr hrv. Mađar, slv. Mad'arcina, čš. Mad'arština, rum. Maghiară, tur. Macar , za razliku od ostalih naroda koji ih nazivaju u raznim oblicima izvedenim iz imena Ugarske, mnogonacionalne države u kojoj su Mađari činili dominantno natpolovično stanovništvo.

⁶⁰ Šanjek, (et al), 2003, 42

6. PODRIJETLO HRVATA – GENETSKO VIĐENJE

6.1. GENETIKA

Genetika je ključ odgovora na pitanje podrijetla Hrvata i kako već kaže prof. Ivan Jurić : «Znanja su već sada takva da se može ne samo pisati o genetičkoj strukturi hrvatskog naroda, nego se može tumačiti kako je ona nastala i kako se genetičkim spoznajama mogu bolje razumjeti dosadašnje teorije o podrijetlu Hrvata i hrvatskoj etnogenezi». ⁶¹ Danas poslije objavljivanja genoma čovjeka znamo da čovjek ima oko 30.000 gena.

Za razumijevanje podrijetla nekog naroda potrebno je sve gene razvrstati u tri skupine:

- geni koji se rekombiniraju
- geni koji se ne rekombiniraju, a nalaze se na Y kromosomu
- geni koji se ne rekombiniraju, a nalaze se u citoplazmi (mitohondrijski geni)

Gene koji se rekombiniraju dobivamo od majke i oca, i za sada ne postoji znanstvena metoda s kojom je moguće utvrditi koji je udio tih gena s majčine, a koji je s očeve strane. Na temelju tih gena se ne može utvrditi podrijetlo pojedinca niti naroda. Kako su ovi geni, a ima ih najviše, podložni mijenjanju pod ekološkim utjecajima, objašnjivo je kako su neki narodi na istom geografskom području slični, dok populacije koje imaju iste daleke pretke, ali obitavaju na ekološkim različitim područjima, se mogu jako razlikovati.

Geni koji se ne rekombiniraju i njihovi mutanti u sadašnjim populacijama ljudi opstaju kroz dugo razdoblje, te se mogu pratiti daleko u prošlost, i do 40.000 godina unazad. Gene na Y kromosomu imaju samo muškarci i prenose se sa oca na muško potomstvo, dok mitohondrijske gene koji se nalaze u citoplazmi, majke prenose na muške i ženske potomke, ali šire se jedino po ženskoj lozi, što znači da ih sinovi dalje neće moći prenijeti na svoje potomstvo. Izraz *haplotip* je oznaka za gene koji se ne rekombiniraju, dok skup gena koji se ne rekombiniraju, a koji se nalaze na Y kromosomu te nemaju svoj par na drugom kromosomu nazivamo *haplogrupama*. Analizom genetske strukture skeletnih ostataka, te utvrđenje njihove starosti metodom ¹⁴C, s pomoću radioaktivnog ugljika, dobivamo genetičku strukturu stanovništva nekog područja kroz vrijeme daleko u prošlosti. Geni koji se ne rekombiniraju također se

⁶¹ Jurić, 2003, 53

mijenjaju, mutiraju. Događa se da se istovjetno sa matičnim genom razvija i širi njegov mutant, ali se danas bez teškoća molekularno-genetičkim analizama utvrđuje iz kojeg gena nastaje koji mutant.

S ovim saznanjima, te uz pomoć metode ¹⁴C možemo utvrditi ishodište svakog gena i njegova mutanta, te analizom skeletnih ostataka, te živućeg stanovništva utvrđuje se smjer kretanja, ustvari gdje je nastalo i odakle se širilo, te dokle je dospjelo određeno stanovništvo, odnosno nosioci određenog haplotipa.⁶²

6.2. GENETSKA STRUKTURA HRVATA I NJIHOVO GEOGRAFSKO PODRIJETLO

Udio haplotipa Eu 19 koji na uzorku iz Hrvatske prema istraživanju Semino i suradnika iz 2000 godine iznosi 29 %, dok na uzorku iz rada Passarina i suradnika iz 2001 godine iznosi 23 %, pokazuje da u populaciji Hrvata postoji znatan udio stanovništva kojem je podrijetlo s područja nastanaka toga haplotipa, a to je Ukrajina.⁶³ Genetičar dr. Dragan Primorac navodi da se postotak od 29 % odnosi na panonske Hrvate, dok se postotak od 23 % odnosi na populaciju južne Hrvatske.⁶⁴ Sjeverni slavenski narodi imaju mnogo više toga haplotipa⁶⁵ i ne bi trebalo biti sumnje da je taj haplotip pristizao u Hrvatsku sa sjevera. Moguće je pretpostaviti da je poslije prodora prvih konjaničkih skupina počelo i na područje Hrvatske pristizati stanovništvo toga haplotipa s područja istočno od Karpata. Hipoteza prema kojoj je tog stanovništva bilo u većem postotku na jugu Hrvatske prije uspostavi rimske vlasti nema nikakve osnove. Slaveni koji su pristigli na ove prostore zajedno s Avarima, bili su upravo nositelji haplotipa Eu 19,⁶⁶ kao što je upravo ovaj haplotip bio najviše zastupljen kod Hrvata s karpatskog područja.⁶⁷ I dr. Dragan Primorac navodi da se te stanovnike, nositelje haplotipa Eu 19, može poistovjetiti sa Slavenima⁶⁸ koji su provalili u savezu sa Avarima na današnji hrvatski prostor. No dalje pretke današnjih nositelja tih gena (misli se na cjelokupni euroazijski prostor) ne možemo smatrati samo Slavenima, jer su te gene mogle nositi razne skupine s azijskog prostora, uključujući i Avare. S znanstvenog stajališta kako navodi i akademik Rudan, ti posljednji došljaci nisu uopće bili brojni uspoređujući ih sa današnjim nositeljima tog haplotipa, potomcima istih, došljaka je moglo biti oko

⁶² Jurić, 2003, 11-25

⁶³ Jurić, 2003, 168

⁶⁴ Jurić, 2003, 2

⁶⁵ * Prema podacima iz časopisa Science iz 2000 godine pronađeno je kod polpulacije današnje Ukrajine haplotipa Eu 19 u iznosu od 54%, na populaciji današnje Poljske u iznosu od 56%, Češke republike 47%, te Slovačke 38%, Mađarske 60 %, Hrvatske 29%.

⁶⁶ Jurić, 2003, 107

⁶⁷ Jurić, 2003, 77-78

⁶⁸ * Profesor Underhill sa Stanforda, prema svojoj procjeni smatra da se tek nešto više od trećine nositelja tog haplotipa koji su prodrli u Europu mogu smatrati Praslavenima; Jutarnji List, 27. kolovoz 2011., str 56.

desetak tisuća, te su najvjerojatnije na ove prostore dojahali na konjima, jer se daju dovesti u svezu sa konjaničkim narodima stepe prema vremenskoj crti podudaranja s istima.⁶⁹

Stanovnici Hrvatske koje ima haplotipove Eu 18, Eu 7, Eu 4, Eu 9, Eu 10 i Eu 11 imaju pretke koji obitavaju više od 8000 godina na području Hrvatske. Udio tog stanovništva u populaciji Hrvata iznosi čak 69%.⁷⁰ Od tih 69% čak 59% potječe s Bliskog istoka. Preci ovih ostalih 10% stanovništva su bili nositelji haplotipa Eu 18 koji su pristigli sa prostora središnje Azije na područje Europe prije nešto više od 40.000 godina. Na tlo Hrvatske pristizali su u razno vrijeme poslije ledenog doba, dok je jedan dio od tih 10% vjerojatno tijekom ledenog doba boravio na obalama Jadrana, gdje su se pojavili kao prvi predstavnici ljudske vrste *Homo sapiens sapiens* na ovim prostorima kao i na prostoru Europe.⁷¹

6.3. OSVRT NA GENETIČKO PODRIJETLO HRVATA

Prema Ivanu Juriću, autoru knjige *Genetičko podrijetlo Hrvata*, koji u svojoj knjizi iako navodi: «Struktura haplotipova nađenih na uzorku iz Hrvatske odbacuje mogućnost da su Hrvati podrijetlom s nekadašnjeg područja Perzije»,⁷² dalje navodi: «Budući da su prodorom konjaničkih naroda na područje Perzije i Indije proširili indoeuropski jezik i haplotip Eu 19, najveći dio identičnosti Hrvata i naroda koji sada obitavaju na području Perzije i Indije proizlazi upravo od haplotipa Eu 19»,⁷³ te dalje navodi citiram: «Dosadašnji rezultati analiza haplotipova ne mogu osporiti tvrdnje da je postojao utjecaj Perzijanaca na područje Hrvatske, ali to je mogao biti utjecaj malobrojnog, vjerojatno vladajućeg sloja. Stoga tek neznatan postotak današnje populacije Hrvata možda i potječe od toga malobrojnog stanovništva perzijskog podrijetla». ⁷⁴ Dalje u knjizi, što se tiče samog prostora Hrvatske, profesor Jurić navodi: «Može se dakle zaključiti da genetička otkrića ne omogućavaju zaključak da je hrvatski narod doselio u sedmom stoljeću..»,⁷⁵ ali i navodi: «O teoriji o slavenskom podrijetlu Hrvata može se reći: čini se vjerojatnim da je manji dio stanovništva s najvećim udjelom haplotipa Eu 19 došao na područje Hrvatske poslije seobe naroda. Možda su neki pripadnici tog stanovništva činili dio elite čijim postupcima su se stvorili uvjeti za stvaranje hrvatske države, a time i hrvatske nacije». ⁷⁶

⁶⁹ Jutarnji List, 27. kolovoz 2011., str 56.

⁷⁰ * Podatak se odnosi na Hrvate s prostora republike Hrvatske prema knjizi *Genetičko podrijetlo Hrvata* iz 2003 godine, Ivana Jurića, str 2 i 176, dok je udio tih gena mnogo veći za Hrvate s prostora republike Bosne i Hercegovine, pa tako nositelja haplotipa Eu 7 kod Hrvata iz Hrvatske nalazimo u postotku od 44%, dok kod Hrvata iz Bosne i Hercegovine nalazimo u postotku od 71%.; Jutarnji List, 27. kolovoz 2011. str 34,55-56.

⁷¹ Jurić, 2003, 2, 29-44

⁷² Jurić, 2003, 163

⁷³ Jurić, 2003, 165

⁷⁴ Jurić, 2003, 167

⁷⁵ Jurić, 2003, 173

⁷⁶ Jurić, 2003, 177-178

Što se tiče Slavena i haplotipa Eu 19 saznajemo slijedeće: «...,naposljetku, Avari s populacijom koju počinjemo nazivati Slavenima i koja nosi haplotip Eu 19. Zajedno s Avarima u Panoniju je moglo stići stanovništvo sa haplotipom Eu 19 s područja istočno od Karpata». ⁷⁷ Usput autor na stranici 77-78. spomenute knjige napominje: «...,a postoji i teorija o doseljenju Hrvata iz područja Karpata pa taj haplotip (Eu 19) treba motriti s većom pozornošću».

Iz navedenog teksta saznajemo da su stepski narodi koji su prodirali na prostor Indije i Perzije, kao i stanovništvo koje poznajemo kao Slaveni, u najvećem postotku sadržavali haplotip Eu 19. Autor knjige ne osporava mogućnost povezanosti dijela današnjeg stanovništva Hrvatske sa područjem Perzije i Indije, ali se radi o veoma malenom udjelu stanovništva. Također ne osporava doseljenje stanovništva u «stoljeću sedmom», ali navodi da se radilo o relativno malenome broju došljaka. Ove spoznaje mogu objasniti stavove dr. E. Paščenka prema kojima rekonstruiranje imena Hrvat upućuje na kulturu Arijsaca.

6.4. GENETIČAR PRIPOVJEDAČ

Iako rezultate genetskih istraživanja možemo smatrati točnim, barem što se tiče postotaka genskih udjela te vremena i smjera širenja stanovništva nositelja određene genske skupine, kod interpretacije mogućih događaja od strane genetičara moramo biti jako oprezni. U svezi s interpretacijom genetičara dolazimo do slijedećih izjava: «Prvi Hrvati došli su iz Male Azije», ⁷⁸ «Hrvati nisu Slaveni nego stari Balkanci», ⁷⁹ «Može se, dakle zaključiti da genetska otkrića ne omogućavaju zaključak da je hrvatski narod doselio u sedmom stoljeću, a nema osnove ni tvrdnja da bi vladajući sloj, koji je svojom politikom omogućio etnogenezu kojom je nastao hrvatski narod, bili doseljenici sa slavenskim haplotipom». ⁸⁰

Iako genetičari drže genetsko podrijetlo i političko nastajanje naroda odvojenim procesima, ipak se u većini svojih izjava ne drže tog pravila. Prema genetičarima u najvećem broju slučajeva vrijedi pravilo genske većine i genetskog kontinuiteta na određenom prostoru, zanemarujući političko-kulturne procese. Pri svojim istraživanjima genetičari su se fokusirali na skupinu stanovništva nositelja haplotipa Eu 7 ⁸¹ koji u genetskoj strukturi hrvatskoga naroda čine dominantnu većinu, tako da na uzorku s prostora Hrvatske haplotip Eu 7 nalazimo u postotku od 45 %, dok na uzorku s prostora Bosne i Hercegovine pronalazimo u postotku od visokih 71 %. Iako taj haplotip zbog svog velikog udjela u

⁷⁷ Jurić, 2003, 107

⁷⁸ Večernji List, 20.2.2009. br.16.

⁷⁹ Jutarnji List, 27. kolovoz, 2011., str 34,55

⁸⁰ Jurić, 2003, 173

⁸¹ * Haplotip Eu 7 u genetskim istraživanjima nije pronađen na prostoru današnjeg Irana, u gradovima Teheranu, Shirazu i Eshafanu u kojima su provedena najviše istraživanja, odnosno ne bilježi se istočnije od prostora Bliskog Istoka, odakle mu je i ishodište; Jurić, 2003, 165

genetskoj strukturi hrvatskog naroda, daje posebnost hrvatskome narodu u odnosu na druge europske narode, zanemaruje se činjenica da je smjer njegova dolaska Bliski Istok, tj. jug (suprotno od smjera dolaska etnonima Hrvat), te da se on udomaćio na današnjem hrvatskom životnom prostoru u vremenu od prije oko 24.000 godina, i predstavnik je autohtonih naroda Balkanskoga poluotoka.

Prva navedena izjava, da prvi Hrvati dolaze iz Male Azije ne stoji. Točna je konstatacija da nešto više od polovice današnjih Hrvata iz Hrvatske i velika većina današnjih Hrvata sa prostora Bosne i Hercegovine ima pretke koji potječu sa prostora Male Azije i radi se o biološkom kontinuitetu između te dvije skupine, međutim ta prva skupina se ne može nazivati Hrvatima, niti ih se može smatrati kao takvima. Radi se o dalekim precima koji se nisu smatrali niti identificirali kao Hrvati, a čiji su se potomci u ne tako davnoj prošlosti asimilirali i inkorporirali unutar hrvatskog društva i hrvatske nacije. Druga izjava da Hrvati nisu Slaveni, nego stari Balkanci također ne stoji. Točna je činjenica da su biološki preci velike većine današnjih Hrvata autohtoni Balkanci, koji su jezično asimilirani od brojčano manje skupine Slavena. Ova većinska autohtona skupina se može smatrati Hrvatima tek od vremena prihvaćanja hrvatskog imena i hrvatske tradicije kao svoje, čime je došlo do prekida kontinuiteta u etničkom, ali je nastavljen kontinuitet u biološkom smislu.⁸² Što se tiče treće izjave, iako njezin autor dr. Ivan Jurić ne odbacuje doseljenje Slavena, i smatra prema genetskim pokazateljima da se manji broj stanovništva koje se smatra Slavenima (i karpatskim Hrvatima) doselio na ova područja u razdoblju poslije seobe naroda, ipak se priklanja teoriji o autohtonosti Hrvata, jer genetičke spoznaje prikazuju brojčanu dominantnost starosjedilaca nasuprot relativno malenom broju slavenskih (i hrvatskih) došljaka. Ova konstatacija ne stoji. Kako hrvatsko narodno ime nije samoniklo na ovim prostorima ne može se pričati o autohtonosti Hrvata. Hrvatsko ime je kao etnonim došlo na ove prostore iz pravca sjevera zajedno sa njezinim nositeljima Hrvatima, što potvrđuje migracijske teorije.

Većina autohtonog stanovništva zasigurno nije nestala, no njegova brojčana dominantnost nasuprot došljaka kako to potvrđuju genetske analize samo potvrđuje da je rast hrvatske etničke skupine podrazumijevao nestajanje one druge, autohtone, pri čemu se potvrđuje biološki kontinuitet velike većine stanovnika, no ne i etnički. Što se tiče drugog dijela izjave kako nema osnove ni tvrdnja da bi vladajući sloj, koji je svojom politikom omogućio etnogenezu kojom je nastao hrvatski narod, bili doseljenici sa slavenskim haplotipom također ne stoji. Autor teksta, Ivan Jurić ne spori da su možda neki pripadnici sa slavenskim haplotipom⁸³ činili dio elite čijim su se postupcima stvorili uvjeti za stvaranje

⁸² * Slavenstvo i genetika, pogledati izjavu u fusnotama na str. 9.

⁸³ * Pod slavenskim haplotipom podrazumijeva se haplotip Eu 19, koji podrazumijeva došljake, u našem slučaju Slavene i Hrvate.

hrvatske države, a time i hrvatske nacije, no smatra logičnim da su većinom to bili pripadnici autohtonog stanovništva, temeljeći svoj stav na žilavosti opstanka autohtonog stanovništva i na njegovoj brojnosti. Hrvati su došli u ove krajeve kao mala, kako to navodi genetika, ali snažna ratnička skupina u čiju snagu ne treba sumnjati jer su bili dovoljno snažni da skrše avarsku dominaciju kako to navode izvori. Logičniji je stav da je ta vojna skupina činila elitu koja je dominirala snagom oružja nad autohtonim stanovništvom, koje je avarsku dominaciju zamijenilo hrvatskom, te je postupno svojom vojnom snagom, ali i političkom mudrošću prenijela svoje ime na domicilno zatečeno stanovništvo.

6.5. IME HRVAT I HAPLOTIP EU 19

Zanimljivo je što svuda na području gdje nalazimo tragove imena Hrvat kao toponime, te također kao etnonim u pisanim izvorima, pronalazimo tragove haplotipa Eu 19, i to u ne tako malom postotku.⁸⁴ Kako danas ovaj haplotip u velikom postotku imaju stanovnici srednje i istočne Europe, a osobito je raširen među slavenskim narodima, genetičari ga popularno nazivaju slavenskim haplotipom.

Pripadnici tog haplotipa čine stanovništvo posljednje kontinuirane migracije na prostor današnje Hrvatske iz smjera sjevera, kako to navodi dr. Dragan Primorac kroz otvorena vrata Azije, iz iranskih i zakarpatskih prostora⁸⁵, te suvremena znanost zaključuje da su se upravo s tim haplotipom doseljavale supine ljudi na prostor današnje Hrvatske koje možemo identificirati kao Slavene⁸⁶, i kao Hrvate. Put podudaranja etnonima Hrvat i haplotipa Eu 19 vodi nas od prostora Hrvatske, preko Karpata sve do ušća rijeke Don u Azovsko more.

⁸⁴ * Ukrajina 54%, Poljska 56%, Češka 47%, Slovačka 38%, Mađarska 60 %, Hrvatska 29%; podaci preuzeti iz časopisa *Science* iz 2000. godine.

⁸⁵ Jutarnji List, 27. kolovoza, 2011. str 56.

⁸⁶ Jurić, 2003, 107, 77-78

7. TRAGOM HRVATSKOGA IMENA

Imena mjesta su spomenici koji nam govore o prošlosti. Takva su i ona koja su nastala od imena etničke zajednice. Ona su isprva označavala ljude koji na nekom mjestu žive, a ne to mjesto. Seobe Hrvata ostavljale su tragove u imenima mjesta na područjima više ondašnjih i današnjih naroda: na ukrajinskom, češkom, slovačkom, polapskom, lužičkom, slovenskom, crnogorskom, makedonskom, grčkom itd. ⁸⁷ Sigurno je, da mnogi od ovih tragova hrvatskoga imena na gornjem Dnjestru, u Maloj Poljskoj, Češkoj, Slovačkoj, Istočnoj Njemačkoj, Austriji, Sloveniji i drugdje ukazuje upravo na kretanje onoga plemena koji se identificirao pod imenom Hrvat. ⁸⁸ Tragovi imena Hrvat rasuti su na cijelom ukrajinskom području i prisutni su u različitim vremenskim etapama od krajnjeg jugoistoka Ukrajine, pa sve do zapada. Upravo se taj pravac od Dona do Karpata, može se obilježiti kao marš ruta migracijskih procesa etnonima Hrvat. ⁸⁹

7.1. DOGAĐAJI U STEPI

Kad se govori o iranskim jezicima, iranogovornom stanovništvu, pa i o iranskoj teoriji o podrijetlu Hrvata današnji čovjek pomišlja prvo na prostor današnje države Iran. Iranski jezici nisu povezani samo s današnjom državom Iran, sam pojam se odnosi na jednu široko govornu masu, koja danas obuhvaća države Iran, Afganistan i Tadžikistan, te broji oko sedamdeset milijuna govornika, a u velikom je neskladu s njihovim ranijim širenjem. ⁹⁰ Same Irance, koje ustvari danas čini veliki broj etničkih skupina među kojima dominiraju Perzijanci, ⁹¹ ne treba izvoditi iz Irana, jer su oni prostor Irana naselili došavši iz svoje pradomovine sa sjevera, iz euroazijske stepe. ⁹² Govoreći o iranskoj teoriji o podrijetlu Hrvata, ne bi trebalo ići dalje od prostora stepe. Genetika i lingvistika nas upućuju da bi odgovore na pitanje hrvatskih korijena trebalo potražiti u smjeru Indije, ne i Irana.

⁸⁷ Gluhak, 1990, 135-136 o.a.; rusko ime zamijenio sam ukrajinskim iz razloga što se vjerojatno radi o zabuni od strane dr. Gluhaka podrazumijevajući ukrajinski teritorij pod «ruske» zemlje.

⁸⁸ Gluhak, 1990, 136-137

⁸⁹ Paščenko, 1999, 14

⁹⁰ Mallory, 2006, 62

⁹¹ * Perzijanci 45,6%, Azerbajdžanci 16,8%, Kurdi 9,1%, Gilaki 5,3%, Luri 4,3%, Mazandrani 3,6%, Baluchi 2,3%, Arapi 2,2%; ostali 10,8%. ; podaci preuzeti iz; Atlas Svijeta, Rijeka 1996.

⁹² Heršak, 2005, 122-130,140-141

U ukrajinskoj se stepi tek domestikacijom konja, koja je započela oko 4200 godina prije Krista ⁹³ stvaraju uvjeti rasta brojnosti stanovništva. ⁹⁴ Kostri konja koji su bili jahani i kojima su stavljane žvale, što je omogućilo bržu pokretljivost pastira, ali i istodobno povećanje stada i do deset puta datirane su oko 3500 godina prije Krista. ⁹⁵ Prema mišljenju genetičara koji su proučavali haplotip Eu 19, on je nastao ili u srednjoj Aziji ili sjeverno od Crnog mora oko 11.000 godina prije Krista. ⁹⁶ Za haplotip Eu 19 koji je prodro duboko u stepu na istok, smatra se da je vjerojatno bio najbrojniji haplotip od početka rasta brojnosti stepskog stanovništva. ⁹⁷ Prodor konjaničkih naroda na područje Perzije i Indije stvara novu etapu u općoj i genetskoj povijesti tih prostora. S njihovim prodorom širi se indoeuropski jezik, ali i haplotip Eu 19. ⁹⁸ Borna kola na dva kotača, koja su uz pripitomljavanje konja prema J. P. Malloriju jedno od konkretnih nasljeđa Indoeuroljana, ⁹⁹ nastaju na području stepe i ulaze u uporabu oko 2000. godine prije Krista, te čine preduvjet za daljnju ekspanziju koja se odvija prema Perziji i Indiji. ¹⁰⁰ Prema genetskim istraživanjima Wellsa i suradnika iz 2001. godine, na uzorku stanovništva s juga Indije, čiji jezik pripada indoeuropskoj skupini jezika, otkriveno je 39 % haplotipa Eu 19, ¹⁰¹ dok istraživanja Passarina i suradnika iz 2001. godine navode 30 % istog haplotipa. ¹⁰² Udio haplotipa Eu 19 među Indijcima od 30 % dokaz je da je doseljavanje konjaničkih skupina sa sjevera bilo brojčano znatno. ¹⁰³

U 4. stoljeću prije Krista antički su autori govorili o Sarmatima koji su graničili sa Skitima uz rijeku Don (tadašnji Tanais). Skiti su bili Sarmatski potencijalni suparnici i u razdoblju opadanja Skitske države, krajem 4. i početkom 3. stoljeća prije Krista pogrebne iskopine sarmatskih vojnika prisutne su između Dona i Dnjepra, ali ne i u sjevernom Prichernomorju gdje su boravili Skiti. S konačnim padom Skitije Sarmati su se pojavili u sjevernom Prichernomorju. ¹⁰⁴ Skiti i Sarmati su iranojezično stanovništvo, ali u etničkom smislu nisu ista plemena. ¹⁰⁵ Važno je za reći da su Skiti i Sarmati bili konglomerat raznih plemena, plemenski savezi, u kojima su neka plemena posredstvom grčkih zapisa ostala poznata, a

⁹³ Jurić, 2003, 104; arheološki lokalitet na kojem je registriran početak domestikacije konja jest Dereivka, koji se nalazi nešto južnije od Kijeva

⁹⁴ Jurić, 2003, 79, 104

⁹⁵ Jurić, 2003, 104

⁹⁶ Jurić, 2003, 77

⁹⁷ Jurić, 2003, 105

⁹⁸ Jurić, 2003, 165

⁹⁹ Mallory, 2006, 348; Mallory navodi da osim Indoeuroljana i neindoeuropski narodi imaju pravo na kandidaturu na izum kola s kotačima, samo što su ta kola vukla goveda i magarci (Mallory, str 52).; o. a. smatram da bi se pojam Indoeuroljani trebao zamijeniti s pojmom Indoarijci ili Indoaranci koji bi u ovom slučaju bili objektivniji, jer je pojam Indoeuroljani odviše širok, a borne dvokolice s konjima su proizvod indoeuropskih naroda stepe. Glavni razlog Malloryjeva naziva «Indoeuroljani» leži u tome što se autor priklanja tezi V. Gordon Childea iz 1950 o širenju indoeuropskog jezika s prodorom konjičkih naroda stepe, za razliku od teze Colina Renfrewa iz 1987 o širenju indoeuropskog jezika neolitizacijom s prostora Anatolije.

¹⁰⁰ Jurić, 2003, 104; Paščenko, 1999, 69

¹⁰¹ Jurić, 2003, 109

¹⁰² Jurić, 2003, 104

¹⁰³ Jurić, 2003, 112

¹⁰⁴ Paščenko, 1999, 37-38

¹⁰⁵ Paščenko, 1999, 38

neka nikad nisu izašla iz tame na svijetlost povijesne pozornice.¹⁰⁶ U doba kad su nastale sada nam već čuvene ploče iz Tanaisa, Tanais je bio okružen sarmatskim plemenima.¹⁰⁷

S lingvističkog stajališta pronađeni lingvistički podaci, u prvom redu toponimska građa, u sjeverozapadnoj Indiji govore o intenzivnim kulturno-etničkim vezama sjevernog Pricnomorja i Indije, o vezama koje su postojale u sarmatsko doba.¹⁰⁸ Ime iranskih Sarmata je indijskog podrijetla,¹⁰⁹ a i sam Stjepana Krizina Sakača koji Hrvate u svojim istraživanjima dovodi iz unutrašnjosti Irana, odnosno ondašnje Perzije, nesvjesno svrstava Hrvate na prostor Indije tragom svojih lingvističkih istraživanja. Akademik Franjo Šanjek došao je do nekih Sakačevih spisa u kojima je Sakač navodio iranske riječi koje je pronašao kod Hrvata. Za vrijeme studiranja u Parizu budući akademik Šanjek imao je priliku boraviti sa Jean Pierrom de Menasseom, profesorom staroperzijskoga jezika i religije na Sorboni. Nakon proučavanja Sakačevih lingvističkih datosti ugledni profesor je ustvrdio da ih nema u staroperzijskome leksiku, ali ima u sanskrtu.¹¹⁰

Indoiranski su narodi osim arheoloških tragova, na prostoru Ukrajine ostavili tragove i u hidronimiji.¹¹¹ Indoiranski tragovi očiti su u hidronimiji ukrajinskog područja, pa tako rijeke Donjec i Don dolaze od indoiranske riječi za vodu, voda=don, tu su još i nazivi za Dnjestar, Dnjepr, Ibr,¹¹² pa čak i naziv rijeke Dunav.¹¹³ Nije nepoznat pojam da su indoiranska plemena ostavila refleksije svojega imena u hidronimiji, pa tako od sarmatskih Roksolana (od čijeg imena se izvodi ime za Kijevsku Rus', i Rusine, preteče Ukrajinaca)¹¹⁴ refleksije njihova imena imaju rijeke: Ros, Rosjka, Rosava, Rosavica i sl. na području Ukrajine.¹¹⁵

Kako Sarmati, a i Skiti čine plemenske saveze, od čijih plemena su nam samo neka poznata posredstvom grčkih pisaca, nije nemoguće da je unutar tih sveza, ovdje bi se odnosilo na savez Sarmata, moglo postojati malo indoiransko pleme pod imenom Hrvati do tada nepoznato Grcima.

U grčkim izvorima iz 2. i 3. stoljeća spominje se ime Horouathos kao starije ime za rijeku Horvatos, koja je inače pritok rijeke Tanais.¹¹⁶ Zapis pronađen iz Tanaisa potaknuo je znanstvenu javnost, točnije filologe na identifikaciju imena rijeke Horouathos s etnonimom Hrvat kao iranskim imenom.¹¹⁷ Osim

¹⁰⁶ Paščenko, 2006, 36

¹⁰⁷ Hrešak, Nikšić, 2007, 262

¹⁰⁸ Paščenko, 2006, 64-66

¹⁰⁹ * Pogledati tekst na str 16-17

¹¹⁰ Bauer, Šanjek, Kujundžić, (et al), 1994, 46

¹¹¹ Paščenko, 2006, 82

¹¹² * Ibr je pritok srednjeg Dnjepra

¹¹³ Gluhak, 1990, 300; Paščenko, 2006, 82-83; Mallory, 2006, 100

¹¹⁴ Paščenko, 2006, 14-29, 54-55, 83-111

¹¹⁵ Paščenko, 1999, 87-88

¹¹⁶ Paščenko, 1999, 87; Nosić, (et al), 2008, 9

¹¹⁷ Paščenko, 1999, 87

rijeka Horvatos nedaleko od Kijeva u Vasilijskom rajonu postoji rijeka, a nekoć i veliko mjesto, ¹¹⁸ Horvatka.¹¹⁹ Riječ Horvatka prevedena s ukrajinskog jezika na hrvatski znači Hrvatica. ¹²⁰

Prema primjeru Roksolana, možemo pretpostaviti da je vrlo lako moguće postojalo na prostoru Ukrajine i iranogovorno pleme Hrvata iz skupine saveza sarmatskih plemena, čiju refleksiju imena nalazimo u ovim dvjema rijekama. Ovoj pretpostavci ide u prilog i činjenica da se hidronimi čuvaju dosta dugo, a i Nestor spominje Horvate u arealu Kijeva.¹²¹ Za pretpostaviti je da su ti Horvati boravili uz istoimenu rijeku (te da je i samo negdašnje istoimeno mjesto dobilo ime po njima). Ako Horvati iz areala Kijeva predstavljaju isti etnos koji je boravio uz rijeku Horvatos u blizini Tanaisa, vrlo je lako moguće da je upravo rijeka Horouathos, kao stariji grecizirani naziv za rijeku Horvatos, bila imenovana prema narodu indoiranskog jezika koji je obitavao pored nje, a koji je došao iz plemenskog areala Sarmata. Nije nepoznat primjer gdje rijeka nosi ime indoiranskoga naroda koji uz nju obitava, npr.: rijeka i narod Saraswati, te rijeka i narod Harauvatiš, a i primjer Roksolana prikazuje nam refleksiju etničkog imena u imenima rijeka.

Čak i sama rijeka Horvatka, prevedeno s ukrajinskog na hrvatski jezik u značenju *Hrvatica*, «može» usmjeravati ka tezi Olega N. Trubačeva na matrijarhat, amazonke, te dalje dvije sestre Tugu i Bugu, odnosno ka arealu Sarmata.

Kako su imena uklesana u tanaiskim pločama osobna imena, a ne etnonimi, A. I. Sobolevski je iznio teoriju prema kojoj su u blizini Tanaisa živjeli su iranski Horvati. Jedan od njih je došao u Tanais, grčku trgovačku koloniju, te je po imenu njegova plemena prozvan Horvat. ¹²² Sama povezanost grada Tanaisa riječnim putem sa rijekom Horouathos daje naslutiti teoriju A. I. Sobolevskog vrlo vjerojatnom. Poznata je činjenica da ljudi koji se iz svoga izvornog etničkog okruženja isele u tuđinu često budu nazvani prema njihovu etničkom ili geografskom podrijetlu.¹²³

Osim samog Olega N. Trubačeva i drugi znanstvenici su Hrvate povezivali sa Sarmatima, pa tako npr.: Hrvate sa Sarmatima povezuje i ruski slavist, jezikoslovac i povjesničar književnosti Nikolaj Servastjanovič Deržavin. ¹²⁴ Francuski jezikoslovac i povjesničar Francis Conte, u svojem djelu

¹¹⁸ * Mjesto je imalo i veliko fortifikacijsku utvrdu, služila je ranokijevskom razdoblju kao prva odstupnica obrane grada od naroda s istoka. Stanovništvo navedenog mjesta je u staljinističkom razdoblju protjerano u gulage, a mjesto preorano.

¹¹⁹ Nosić, (et al), 2006, 177-178, 186-187

¹²⁰ РУССКО-ХОРВАТСКИЙ РАЗГОВОРНИК, Školska knjiga, Zagreb, 2002, str 214

¹²¹ Paščenko, 1999, 106

¹²² Budak, (et al), 1995, 110; Marčinko, 2000, 351

¹²³ * Imenovanje etničkim imenom ili imenom geografskog kraja iz kojeg netko dolazi bilo je popularno i u srednjem vijeku, kao zamjena za prezimena koja su bila rijetka, tako na primjer čovjeka koji je dolazio iz Češke zvalo se Böhm, čovjeka iz Bosne Bosanac ili Bošnjak (otud i današnja prezimena Bosanac, Bošnjak, Bošnjaković), dok je Horvat u stranim krajevima bio čovjek iz Hrvatske. U Mađarskoj na jugu zemlje, također i u Sloveniji, postoje brojna prezimena Horvat koja su ostala iz tog vremena obilježavanja došljaka iz Hrvatske tim imenom; za više primjera; Gluhak, 1990

¹²⁴ Marčinko, 2000, 185

«Slaveni» (Pariz 1986.), za Hrvate veli da su iranskoga podrijetla, samo je pitanje jesu li Hrvati poslavljani Sarmati ili Slaveni kojima je upravljalo plemstvo sastavljeno od sarmatskih ratnika.¹²⁵ Toj mogućnosti je sklon i hrvatski jezikoslovac Alemko Gluhak¹²⁶ i autor knjige Drevne Seobe antropolog Emil Heršak.¹²⁷

7.2. SIMBIOZA SLAVENA I IRANACA

Ukrajina je prostor za koji zasigurno možemo reći prema tvrdnjama brojnih znanstvenika da je kolijevka slavenske pradomovine.¹²⁸ Ime Slaven primjer je identificiranja sebe kao velike polietničke skupine, na bazi makro razine, u okviru kojega postoje etnonimi ili etnopolitoni.¹²⁹ Na tom prostoru, osobito središnjem dijelu Pridnjeprovlja, odvijao se proces iransko-slavenske simbioze. Kolika je bila simbioza tj. postojanje međusobnog odnosa između Slavena i Sarmata, govori činjenica da iz jezika Sarmata slavisti izvode riječi *богъ* – bog, *свѣтъ* – svet i *рајъ* – raj,-- hrana, *смьръкъ* – smreka, a možda i još nekoliko desetaka riječi.¹³⁰ Slavensko-Sarmatske jezične usporednice su brojnije nego one između iransko govornih i drugih europskih jezičnih grupa,¹³¹ a uz taj jezični utjecaj na fonetiku i gramatiku (prema suvremenim istraživanjima) sjeverni Iranci su utjecali i na kulturu i mitologiju Slavena.¹³² Arheološka istraživanja govore o procesu asimiliranja pojedinih sarmatskih grupa s lokalnim praslavenskim stanovništvom. Kao rezultat toga uz Dnjeper se formira mješovita slavensko-sarmatska zona koja je značajno utjecala na Slavene te regije.¹³³

Eugen Paščenko navodi da je ime Hrvat u Ukrajinu doneseno u jednom od mnogobrojnih migracijskih valova s iranojezičnih prostora, najvjerojatnije sredine koja je pripadala kulturi Arijaca.¹³⁴ Tj. ti Hrvati bili su mala plemenska skupina koja je nosila jednu varijantu imena božanstva *Hor* koje je pripadalo kulturi Arijaca.¹³⁵ Stapanje tog neslavenskoga imena sa kompaktnim slavenskim stanovništvom odvijalo se najvjerojatnije u prostoru jednog od pritoka rijeke Dona, tadašnjeg Tanaisa, tj. prostoru rijeke *Horouathos*.¹³⁶ Ako prihvatimo tezu, da su predslavenski Hrvati pripadnici indoarijskog korpusa prema

¹²⁵ Marčinko, 2000, 241

¹²⁶ Gluhak, 1990, 298-306

¹²⁷ Heršak, Nikšić, 2007, 262

¹²⁸ Paščenko, 2006, 10

¹²⁹ Paščenko, 2006, 78

¹³⁰ Mallory, 2006, 100; Gluhak, 1990, 102-110

¹³¹ Gluhak, 1990, 110

¹³² Paščenko, 2006, 61-62

¹³³ Paščenko, 1999, 50

¹³⁴ Paščenko, 2006, 5

¹³⁵ Paščenko, 2006, 67-81

¹³⁶ Paščenko, 2006, 82-83; Nosić, (et al), 2008, 9

danim lingvističkim datostima, a i genetički pokazatelji mogu im ići u prilog, ¹³⁷ događaj iz države Mitani, prema knjizi *Indoeuropljani* J. P. Mallorya dali bi se preslikati na prostoru rijeke Horouatos. U državi Mitani, prema J. P. Mallory-u vladajući sloj među većinskim semitskim stanovništvom su bili pripadnici indoarijskog stanovništva, koji su vojnom snagom, koju se temeljila na bojnim dvokolicama s konjima, osigurali prevlast, te su nametnuli sebe kao vlast i stvorili vladajuću dinastiju. ¹³⁸ Možemo sada već lako zamisliti jednu malu borbenu ratničku skupinu iz areala sarmatskog plemenskog saveza koja dolazi na prostor rijeke Horouathos, tj. Horvatos i čije se ime reflektira u imenu te rijeke. Je li došlo do prihvaćanja te hrvatske skupine od strane Slavena dobrovoljno, ili je savez stvoren snagom oružja, teško je da ćemo ikako saznati, no jedino što znamo da su ti do sada neimenovani Slaveni preuzeli hrvatsko ime za svoje. Isključujem mogućnost da su se Slaveni naselili uz rijeku Horvatos, te po njoj dobili ili preuzeli ime (poput: Moravljana prema rijeci Moravi, Višljana prema rijeci Visli, Neretljana prema rijeci Neretvi itd) zbog prevladavajućih iransko-nomadskim elementima, poput titule ban i kozmogonijskog određivanja strana svijeta po bojama, koje su morale biti posljedica dodira i simbioze dvaju skupina iranogovornog stanovništva i Slavena, što u tom predjelu Ukrajine nije bilo neuobičajeno.

Suvremena arheološka građa s ukrajinskog prostora svjedoči o sličnosti ritma kretanja između Praslavena i iranojezičnih plemena.¹³⁹ Podrijetlo imena nekih od slavenskih plemena ili plemenskih saveza vezano je upravo za sjeverno Pricnomorje. U razdoblju migracijskih valova na tome području formirali su se neki slavenski etnonimi koji odražavaju složenu sliku uzajamnih slavenoiranskih dodira. Dakle Hrvatski slučaj nije rijetka iznimka, nego, skoro bi smo mogli reći pravilo na prostoru ukrajinskog Pricnomorja.

Problem koji se javlja je pitanje mogu li se Bijeli Hrvati s prostora Karpata, te i sami kijevski Horvati osim po sličnosti imena dovesti u etničkom smislu u svezu s donskim Horvatima. Osim što je postoje tragovi u pisanim vrelima, u vidu sličnog ili istovjetnog imena, glavna karika koja povezuje prostor između rijeke Don i prostora Karpata, su arheološki nalazi kulture pod imenom Černjahivska kultura.

¹³⁷ Ivan Jurić u svojoj knjizi *Genetičko podrijetlo Hrvata*, Zagreb, 2003, iznosi na str. 105 svoje mišljenje da smatra, da bi Skiti najvjerojatnije, prema sadašnjim pokazateljima mogli biti nositelji haplotipa Eu19. o.a. Dodajem svoje mišljenje, da u tome slučaju Skitima pridružujem i Sarmate, a kako je već samo ime Sarmata indijskog porijekla, te spoznaje o haplotipu Eu 19 i prostoru Indije, daju naslutiti na takav zaključak.

¹³⁸ Mallory, 2006, 47-49

¹³⁹ Paščenko, 2006, 11

7.4 ČERNJAHIVSKA KULTURA

Černjahivska kultura dobila je ime po nalazima arheoloških iskopavanja 1899. godine u grobnicama u okolici sela Černjahiv u blizini Kijeva. Tragovi te kulture prisutni su uglavnom širom Ukrajine, u njezinim šumsko-stepskim i stepskim zonama uz desnu obalu Dnjepra. Istodobno se taj tip kulture djelomice prostire na području susjedne šumsko-stepske Moldove te jugoistočne Poljske sve do Transilvanije i Rumunjske. Značajan utjecaj na formiranje te kulture i etničke mape jugoistočne Europe imala su raseljavanja Sarmata, odnosno iranojezičnih nomadskih grupa. Potiskujući Skite do Dona i Podnjestrovlja, koji su otprilike zauzeli taj prostor, Sarmati su na zapadu imali za susjede dakijsko-karpatiska plemena koja su pripadala trakijskoj jezičnoj grupi. Mada se formirala na Skitsko-Sarmatskom teritoriju, pripadajući na taj način uglavnom iranojezičnom stanovništvu, ta je černjahivska kultura, kako se smatra, ipak bila polietnička.¹⁴⁰ Sastav njezina stanovništva činile su različite etničke skupine: skitsko-sarmatske, trakijske, gotske, slavenske i druge. Sve su one bile dio procesa integriranja i uzajamnog prožimanja. Skitsko-Sarmatsko stanovništvo imalo je veliku ulogu u etnogenezi jugoistočnih Slavena. Prema arheološkim podacima na jugu srednjeg Podnjeprovlja vršilo se je slaveniziranje iranojezičnog stanovništva preuzimanjem pojedinih etnografskih, kulturnih i jezičnih obilježja. Na jugu slavenskoga areala černjahivska kultura je jače izražena s iranskim supstratom.¹⁴¹ Glavninu stanovništva centralne regije i podiljsko-podnjeprovske, prožete černjahivskom kulturom, činili su nasljednici iranojezičnih plemena i Slaveni.

Zaključuje se na osnovi arheoloških podataka da se je lokalno iranojezično stanovništvo i ovdje postupno asimiliralo sa Slavenima. Taj je iranski utjecaj najizrazitiji u Slavena u jugoistočnom ukrajinskom području.¹⁴² Ta se kultura veže za savez plemena znanih pod imenom Anti,¹⁴³ u kojem je postupno vodeće mjesto preuzimaju Slaveni.¹⁴⁴

7.5. ANTI

Prema bizantskom i gotskom historičaru Jordanu i Prokopiju, te povjesničarima našega doba, postojale su dvije grupe Slavena; zapadnu grupu su tvorili Sklavini dok su istočnu grupu tvorili Anti.¹⁴⁵ Jordan u svojoj «Povijesti Gota» navodi: «..po prostranim ravnicama od izvora rijeke Visle dalje naselio mnogobrojan narod venetski. Makar se njihova imena sada mijenjaju po raznim rodovima i mjestima,

¹⁴⁰ Mallory, 2006, 101-102

¹⁴¹ Paščenko, 1999, 52

¹⁴² Paščenko, 2006, 46-48

¹⁴³ Gluhak, 1990, 130-134

¹⁴⁴ Paščenko, 1999, 51-55; Gluhak, 1990, 130-134.

¹⁴⁵ Paščenko, 2006, 49; Srkulj, 1996, 18

ipak se uglavnom zovu *Slaveni* i *Anti*.*Anti* pak, koji su među njima najhrabriji, šire se od Dnjestra, gdje se u zavoj svijeta Crno more, sve do Dnjepra....». Dalje Prokopije navodi: «*Anti*, prvi susjedi *Slavena*, prešli Istar i sa velikom vojskom provalili u rimsku zemlju.» Prokopije navodi da su *Anti* govorili istim jezikom kojim su govorili i *Slaveni*, da su imali jednako društveno uređenje, vjerovanje te kućne i vojničke običaje, da su i po fizičkom ustrojstvu tijela bili jednaki. Drugim riječima da su *Slaveni* i *Anti* isti narod.¹⁴⁶

Riječ *Anti* je očigledno neslavenskoga podrijetla. Najčešće se objašnjava kao iranski naziv povezan sa staroindijskim *antah*: *án tyah*-onaj koji prebiva na kraju.¹⁴⁷ Prema mišljenju lingvisti etnonim *Anti* je iranskoga podrijetla i označava ljude koji su prebivali na kraju, granici jednog prostora, pa ih je u tom smislu moglo doživjeti i imenovati iranojezično stanovništvo sjevernog Prichernomorja, s obzirom da su *Anti* bili locirani u jugoistočnoj pokrajini, kraju iranojezičnog i početku slavenskoga svijeta. Promatrajući *Ante* u etničkom smislu, njihov prostor je obuhvaćao teritorij od jugozapada Ukrajine, dakle od Azovskog i Crnog mora južnih ukrajinskih stepa pa sve do Zakarpatja. To je prostor koji se prema arheološkim podacima podudara sa širenjem slavenske keramike grupe *Anta*. Naziv *Anti* je stariji od prvih spominjanja slavenskih plemena, mada se slavenski prostor upravo tako imenuje. Antima se nisu nazivali samo *Slaveni* već je ime, kao što je već rečeno, pripadalo iranojezičnim plemenima označujući kraj prostora njihove vladavine. Prema hipotezi suvremenog ruskog istraživača V. Sedova *Anti* su bili iranizirani *Slaveni* koji su asimilirali ostatke skitskog i sarmatskoga etnosa sjevernog Prichernomorja. Arheološka istraživanja govore da je to bila slavenska grupa u međuriječju Dnjestra i Dnjepra.

Anti se spominju u 3. stoljeću i prema bizantskomu povjesničaru Prokopiju zauzimali su teritorij od Dunava do Dona i Azovskoga mora. Arheolozi dopuštaju da su u 4. i 5. stoljeću *Anti*, poznati iz *Povijesti Goča* naseljavali prostor između Dnjepra i Dnjestra, dok su se u 6. i 7. stoljeću raselili u Rumunjskoj, Bugarskoj, ali i u Češkoj i Slovačkoj. Arheološki nalazi, u prvom redu poznati ukrasi, tzv. prstenaste fibule, dopuštaju pretpostavku o migraciji antskog stanovništva od Prichernomorja prema zapadu do Podunavlja i dalje do Jadrana.¹⁴⁸

U arealu *Anta* fiksiraju se tragovi imena *Hrvat* i to od donskih granica pa sve do karpatskih predjela. Na osnovi toga može se vidjeti da se etnonim *Hrvat* da promatrati na području cijele Ukrajine. Arheološki i drugi podaci potvrđuju činjenicu da su *Hrvati* bili jedno od antskih plemena koje se formiralo u arealu černjahivske kulture. Svi poznati etnonimi *Hrvat* nalaze se u prostoru slavenske keramike *Anta*.

¹⁴⁶ Srkulj, 1996, 18

¹⁴⁷ Paščenko, 1999, 56

¹⁴⁸ Paščenko, 1999, 56

Na osnovi arheoloških podataka pretpostavlja se da su sva ta imena Hrvata razmještena širom slavenskih prostora u stvari dio jednog velikog plemena koje ulazilo u sastav Anta.¹⁴⁹

Sarmatski savez nakon 200. godine udarom germanskih Gota sa područja Visle ¹⁵⁰ potpada pod njihovu vlast. U tom novom Gotskom kraljevstvu, Goti su predstavljali samo vladajući sloj. Godine 374. ili 375 pod udarom Huna, raspada se Gotsko kraljevstvo i Anti a sa njima i Hrvati se pomiču u pojačanom vremenskom tempu od istoka ka zapadu, tj. od Dona do Karpata.¹⁵¹ Ubojstvom Mezamera, antskoga vođe, 560. godine na Bajanovu dvoru ¹⁵² nestaje Anta sa povijesne scene, a pojavljuje se ime Hrvata, odnosno Bijelih tj. Zapadnih Hrvata koji su poznati iz anala kijevskog ljetopisca Nestora ¹⁵³ kao plemena koje je sačinjavalo nekoć savez antskih plemena. ¹⁵⁴

¹⁴⁹ Paščenko, 2006, 49, 84-86

¹⁵⁰ Marčinko, 1999, 127, Tomičić, Lovrić, (et al), 1999, 159

¹⁵¹ Tomičić, Lovrić, (et al), , 1999 , 158; Srkulj, 1996, 18; Paščenko, 1999, 88

¹⁵² Srkulj, 1996, 19

¹⁵³ Paščenko, 1999, 60

¹⁵⁴ Paščenko, 2006, 49-54, 84-87; Paščenko, 1999; Srkulj, 1996, 18-19

8. PROSTOR UKRAJINE

Mnogi ukrajinski povjesničari, drže da je upravo Ukrajina pradomovina današnjih Hrvata. Prema njima Hrvati su u njoj činili dio stare skupine slavenskog pučanstva koja je činila važnu kariku u slavenskome svijetu.¹⁵⁵

Ime Hrvat na prostoru današnje Ukrajine susreće se od krajnjeg istoka do zapada, a doneseno je u jednom od mnogobrojnih migracijskih valova s iranojezičnih prostora.¹⁵⁶ Njegova prisutnost u Ukrajini vezan je uz migracijske procese,¹⁵⁷ a u pisanim ga dokumentima nalazimo od 2. pa sve kraja 10. stoljeća. Trag migracije Hrvata od Dona do Karpata nalazimo u imenu plemena Bijelih Hrvata, koji su se u sklopu antskog saveza, unutar areala černjahivske kulture kretali do Kijeva i dalje ka zapadu. Prevladava mišljenje da su Hrvati putujući od istoka ka zapada dolazili na prostranom ukrajinskom tlu u doticaj s različitim etničkim grupama s kojima su sklopili veliki plemenski savez koji je nosio ime Hrvata kao dominirajućeg plemena.¹⁵⁸

Prema *Geografiji* Klaudija Ptolomeja, koja oslikava etno povijesno stanje u Ukrajini prve polovice II. stoljeća poslije Krista, etnonim Hrvat jedan je od mnogobrojnih etnonima velikih zajednica i malih grupa smještenih u ovoj regiji.¹⁵⁹

Uz Ptolomejevu Geografiju, najstariji poznati zapis u kojem se spominju Hrvati na prostoru Ukrajine je «Pověst vriemiennyh let» iz 1113. godine ukrajinskog ljetopisca Nestora gdje se Hrvati spominju pet puta, dva puta na Balkanu, a preostala tri na području današnje Ukrajine.¹⁶⁰

U razdoblju prije formiranja same Kijevske Rus', u nedatiranom dijelu Nestorove kronike postojalo je na prostoru Ukrajine 14 velikih plemenskih grupa: «*Iže živiahu v mirě Poliane i Derevliane Sěver i Radimiči i Viatiči i Hrvate, Dulěbi živiahu po Bū gdě nyne Velyniane a Ouluči Tiver tsi sědiah bo po Dněstru prisědiah k Dunaievi*». U svim tim plemenskim savezima koje je Nestor nabrojao, bilo je blizu desetak posebnih plemena čija su imena kasnije zaboravljena. Uglavnom su se očuvala samo zajednička imena tih plemenskih saveza ili dominirajućeg plemena.¹⁶¹ Od tih prvih plemena, ime plemena Hrvat je jedno

¹⁵⁵ Nosić, (et al), 2006, 31

¹⁵⁶ Paščenko, 2006, 5

¹⁵⁷ Paščenko, 1996, 9

¹⁵⁸ Paščenko, 1999, 122

¹⁵⁹ Paščenko, 2006, 83

¹⁶⁰ Nosić, (et al), 2006, 100

¹⁶¹ Paščenko, 1999, 106-107

od rijetkih koje se očuvalo do današnjih dana, ostali su tijekom vremena nestali, i samo zahvaljujući Nestorovoj kronici zna se da su postojali.

Slijedeću obavijest o Hrvatima u Ukrajini navodi Nestor za 907. godinu kada su Hrvati, odnosno hrvatska plemena, sudjelovali u pohodu s kijevskim kneževima protiv Bizanta.¹⁶² Pohod pod kijevskim knezom Olegom na Bizant označava da su Hrvati još uvijek prisutni unutar saveza plemena Kijevske Rus'.¹⁶³ Treći i posljednji Hrvati se spominju u Nestorovoj kronici godine 993., gdje ljetopisac navodi: «Išao Volodimir na Hrvate». ¹⁶⁴ Bez sumnje je da ovdje kijevski knez nije išao na Balkan već teritorij susjednog plemena.¹⁶⁵ U to doba 992. poljski knez Boleslav I. Hrabri odlučio je osvojiti oblast u kojoj su živjeli Hrvati. Izgledno je da se pleme Hrvata htjelo odvrći vlasti Kijeva, pa je stalo svojevrijedno ili prisilno na stranu Poljaka. Došavši na vlast, Vladimir je odlučio vratiti izgubljena područja natrag pod svoju vlast. Nakon tog Vladimirevog podviga, ime Hrvata se više ne spominje u ljetopisima Ukrajine.

Prema istraživanjima G. Lovrijanjskoga, u svih Slavena u pred državnoj etapi razvoja postojala je dvorazinska teritorijalno-politička struktura. Onu višu, koja se podudara s velikim plemenom, ruski arheolog Boris Rybakov naziva plemenskom kneževinom. Nižu formaciju predstavljaju mala plemena koja su se formirala od teritorijalnih susjednih općina.¹⁶⁶ Tim zaključkom bi se dalo objasniti rasprostranjenost hrvatskoga imena, jer kako navode Lev Gumiljovu i Eugen Paščenko da su Hrvati činili vojnu elitu, vođe nad Slavenima u obliku saveza plemena pod imenom Hrvati.¹⁶⁷ I sama priča o petero braće i dvije sestre bi mogla ići u prilog toj tezi, prema kojoj bi Hrvat činio glavno pleme, a ostala braća i sestre plemena u savezu. Vojnopolitička elita djelovala je na promjene kulture i jezika, tako širenja jednog, a smanjenje drugog jezičnih areala.

Prema gore navedenim iskazima Lovrijanjskoga i Rybakova može se doći do zaključka da je jedan dio Nestorovih plemena utopljen u hrvatski plemenski savez, jer i sam je Nestor naveo da Hrvati Ukrajine nisu bili monoetnička masa, već jedan veliki plemenski savez u kojem su sva plemena imala vlastite običaje i zakone predaka.¹⁶⁸

¹⁶² Paščenko, 1999, 126-127

¹⁶³ Paščenko, 1999, 126-127

¹⁶⁴ Klaić, 1991, 62

¹⁶⁵ Nosić, (et al), 2006, 31-32

¹⁶⁶ Paščenko, 1999, 72

¹⁶⁷ Paščenko, 1999, 83

¹⁶⁸ Paščenko, 1999, 137

8.1. HRVATI I KIJEV

Hrvate kao na osnovi arheoloških podataka pronalazimo na cijelom teritoriju plemenske federacije Anta, od krajnjeg istoka prema zapadu, kao svojevrzni supstrat predslavenskog, odnosno ranoslavenskog svijeta na prostoru današnje Ukrajine,¹⁶⁹ a kako je Kijev bio centar ukrajinskoga područja Hrvati su morali doći u dodir sa njime.¹⁷⁰

Legenda o osnutku grada Kijeva iz Nestorova ljetopisa govori o tri brata koja ga osnivaju: Kij, Šček i Horiv. Ta tri brata imala su i sestru Lybid.¹⁷¹ Legenda upućuje na heterogeni sastav žitelja Kijevske Rus', jer i same prvotne Ruse,¹⁷² nekadašnje stanovnike kneževine Kijevske Rus', činilo je pletničko slavensko i sarmatsko stanovništvo.¹⁷³ Ime brata Horiva neke znanstvenike upućuje na moguće ime plemena Hrvata koje Nestor opisuje kao stanovnike tog prostora u svojem ljetopisu *Pověst vriemiennyh let*,¹⁷⁴ jer sam Kij, je prema znanstvenicima Ukrajine bio vrlo vjerojatno stvarna povijesna osoba iz plemena ukrajinskih Poljana, tako da se Horiv može vrlo moguće poistovjetiti sa stvarnim žiteljima Kijevske Rus', Nestorovim Horvatima-Hrvatima.¹⁷⁵

Već ranije spomenuta rijeka *Horvatka*¹⁷⁶ nedaleko od Kijeva, zasigurno je bila areal obitavanja Hrvata dok su bili sastavnim dijelom Kijevske Rus', u što uvjeravaju i ostaci velikog naselja i gradina koje su uništene u staljinističkom razdoblju.

8.2. GALICIJA I BUKOVINA

U arealu Anta Hrvati se polako pomiču na zapad, prema prostoru Karpata. Hrvati su prema ukrajinskom povjesničaru i prvom predsjedniku neovisne Ukrajine Mihajlu Gruševskom činili uz ostale Slavene na prostoru Karpata najbrojniju etničku skupinu.¹⁷⁷ Tu su se nalazili, i pretpostavlja se da je tim Hrvatima glavni grad centar bio Przemysl kad ih Nestor 907. godine navodi. Brojne utvrđene gradine, građene od kamena, u tom dijelu Ukrajine ukrajinski arheolozi prepisuju Hrvatima.¹⁷⁸

¹⁶⁹ Paščenko, 1999, 91

¹⁷⁰ Paščenko, 1999, 98

¹⁷¹ Paščenko, 1999, 101; Paščenko, 2006, 99

¹⁷² * Pojam Rusi odnosi se na današnje Ukrajinke. Moskoviti, stanovnici Moskve, predci današnjih Rusa, tek naknadno kasnije uzimaju naziv Rus za svoj etnički naziv. Da se ne bi stopili s pod istim nazivom s Moskvitima, tj. novim Rossima, narod Kijeva uzima naziv Ukrajinke u značenju Krajina. Ime Rusini je stariji naziv, koji se održao na prostorima van utjecaja Kijeva. Paščenko, 1999.

¹⁷³ Paščenko, 1999, 99, 106

¹⁷⁴ Paščenko, 1999, 106

¹⁷⁵ Paščenko, 1999, 98-117

¹⁷⁶ Nosić, (et al), 2006, 106, 177, 187

¹⁷⁷ Paščenko, 1999, 125

¹⁷⁸ Paščenko, 1999, 123

Put kretanja Hrvata sa prostora Ukrajine prema Karpatima, te dalje prema Jadranu prema znanstveniku Zdenku Vinskom vidi se prema grobnom nakitu. Naušnice pronađene u međuriječju Drave, Save i Dunava slične je varijante karakteristične za Slavene Karpatske kotline, a one se šire iz pravca Kijevske Rusije. A dokaz je i u istovjetnim ili sličnim toponimima na prostoru Ukrajine, dijela Karpata i Hrvatske.¹⁷⁹ Stariji ruski i ukrajinski znanstvenici sve do otkrića tanaiskih ploča smatrali su Zakarpatje kao prvotni hrvatski prostor iz kojeg su se oni širili dalje na istok Ukrajine.¹⁸⁰

Godine 1861 Mihajlo Lebedkin je na temelju Nestorovih kronika pokušao prikazati etnografsku sliku tadašnje zapadne Rusije. Govori kako misli da je našao Hrvate u Volinjskoj guberniji i navodi da oko grada Dubana da ima 17.228 Horvata.¹⁸¹ Vjekoslav Klaić ipak postavlja kritičko pitanje na taj Lebedkinov podatak, je li je taj broj aproksimativan, ili su oni uistinu prebrojeni, je li se uistinu tako nazivaju, hrvatskim imenom ili ih je on sam tako prozvao, jer se iz Lebednikovih navoda to ne da iščitati. No možda Lebedkinov i nije iznosio izmišljene podatke, jer Janus Bogacz navodi u svom tekstu pod naslovom *Jesmo li mi Hrvati?* da se neki stanovnici Ukrajine i danas smatraju Bijelim Hrvatima,¹⁸² što donekle potvrđuje i navod ukrajinskog veleposlanika u Hrvatskoj Borysa Zaichua iz 2009. godine, koji navodi: «Zonu Karpata zovemo Hrvatsko gorje, a tamošnje stanovnike Bijeli Hrvati koji i dalje koriste ikavicu u svom govoru.»¹⁸³

Karpati su bila baza, iz koje je jedan dio Hrvata krenuo dalje na sjever i zapad, jedan možda manji dio na jug, a jedan zauvijek ostao na tome području i bio kasnije utopljen u sastav ukrajinske države.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Paščenko, 1996, 35-37

¹⁸⁰ Paščenko, 1999, 117-148

¹⁸¹ Klaić, 1991, 62-63

¹⁸² Nosić, (et al), 2008, 7

¹⁸³ <http://www.057info.hr/vijesti/2009-10-20/ukrajinke-popularne-u-hrvatskoj-a-hrvati-u-ukrajini>

¹⁸⁴ Paščenko, 1999, 139-140

9. PROSTOR ČEŠKE I POLJSKE

Slavenski i neslavenski povjesničari tretirali su postojanje Bijele Hrvatske kao nepobitnu činjenicu iz koje su nastojali objasniti podrijetlo Hrvata.¹⁸⁵ Unatoč glavnom problemu koji se odnosio na sam smještaj i veličinu Bijele Hrvatske, bilo je i manjih grupa povjesničara istraživača koji su negirali samo postojanje Bijele Hrvatske, među kojima je prednjačio hrvatski jezikoslovac Vatroslav Jagić.¹⁸⁶

Poljski povjesničari pitanje Bijelih Hrvata kao i njihovo postojanje na prostoru današnje Poljske, unatoč činjenicama koje naslućuju postojanje skupine stanovnika koja se identificirala pod imenom Bijeli Hrvati na prostoru današnje južne Poljske znanom kao Mala Poljska,¹⁸⁷ nerado istražuju, prihvaćaju s velikom rezervom ili jednostavno zanemaruju i prešućuju.¹⁸⁸ Na taj način donedavno su nastupali i češki povjesničari, koji su svu svoju snagu u objašnjenju prvih početaka češke države i naroda usmjeravali prema Pragu i plemenu Čeha, iako su primorani priznati da su kao rijetko tko Hrvati kao plemenska formacija neosporno nastanili dio češke zemlje kao etnička skupina odvojena od čeških plemena.¹⁸⁹

Ignoriranje postojanja Bijelih Hrvata od strane poljskih i čeških znanstvenika profesor dr. Neven Budak objašnjava tako što smatra da u nacionalnim povijestima Čeha i Poljaka zasigurno ne bi bilo popularno tumačenje da je u stvaranju srednjovjekovnih država spomenutih naroda sudjelovao itko drugi do njih samih.¹⁹⁰

9.1. ČEŠKA

Što se tiče prostora današnje države Češke, ime Hrvat odzvanja čak i iznenađujuće često u kratkim potvrdama izvornih vijesti toga vremena.¹⁹¹

Prvi spomen o Hrvatima na prostoru Češke nalazimo u popisu svijeta anglosaksonskog kralja Alfreda I. (871.-901.), gdje se uz Čehe spominju Moravljani i Hrvati.¹⁹² Kod arapskog pisca Al Masudija spominju se Hrvati u dvadesetim godinama 10. stoljeća, koji se zajedno sa Dudlebima nalaze nasuprot

¹⁸⁵ Nosić, (et al), 2006, 5

¹⁸⁶ Nosić, (et al), 2006, 5-6

¹⁸⁷ * Činjenice koje potvrđuju prisutnost Bijelih Hrvata na prostoru poljske države, poznate pod nazivom Mala Poljska bit će navedene u daljnjem dijelu teksta.

¹⁸⁸ Nosić,(et al), 2006, 134; Nosić, (et al), 2008, 7

¹⁸⁹ Nosić, (et al), 2006, 228-231

¹⁹⁰ * Jutarnji list, 10. lipanj 2007. str 12

¹⁹¹ Nosić, (et al), 2006, 228

¹⁹² Nosić, (et al), 2006, 117, 233-234

Moravljana.¹⁹³ Hrvate nalazimo i u rukopisu tzv. osnivačke povelje praške biskupije iz 973. godine,¹⁹⁴ koja je sačuvana u prijepisu iz 1086. godine gdje se spominju Hrvati u vidu: «*Chrouati et altera Chrowati*».¹⁹⁵ Nalazimo ih i u staroslavenskoj legendi o sv. Vaclavu koja je nastala u Češkoj oko 940. godine.¹⁹⁶

U legendi prema kojoj sv. Vaclava ubija njegov mlađi brat Boleslav, njihova majka Dragomira nakon tog čina bojeći se od moguće opasnosti za svoj život koja joj je zaprijetila od mlađeg sina Boleslava, bježi Hrvatima.¹⁹⁷ Tu je i legenda o *hrvatskom kraljeviću Ivanu*, prema kojoj moravski knez Borivoj loveći uz rijeku Mizu ubija srnu. Nedugo nakon toga događaja, nakon što su se njegovi ljudi napojili mlijekom ubijene košute, spazi mušku osobu koja mu je prišla i predstavila se kao Ivan koji je došao u Češku iz hrvatskih zemalja. Ivan je kneza obavijestio da je sin hrvatskog kralja Gestimula.¹⁹⁸

Glede navedenih izvora, kod zadnje navedene o hrvatskom kraljeviću Ivanu najvjerojatnije se radi o pisarskoj pogrešci pri prepisivanju kako to navodi Josef Vašica. Prema istraživanju Josefa Vašice Ivan je stvarna osoba, čiji je otac najvjerojatnije bio slavenski Obodritski knez Gostomysl – koje je ispravnije od učestalog imena Gestimula. Glede naziva *hrvatski* koje susrećemo tri puta napisano u obliku «korvacki», najvjerojatnije nije hir pisara kojime je htio dokazati Ivanovo hrvatsko podrijetlo, već greška kasnijeg prepisivača od izvornog «korvajski» koje dolazi od imena Korvajskog samostana, pri čemu bi Ivan bio «korvajski monah». Greška prepisivanja je vjerojatno uslijedila pogreškom pisara koji je znao za češke Hrvate, te je smatrao moguće da je korvajski stariji oblik za korvacki.¹⁹⁹

Glede povelje praške biskupije u kojoj se navode plemena dotičnog područja nalazimo zapis *Chrouati et altera Chrowati*, koja nedvojbeno ukazuje na hrvatsko narodno ime, ali i dvije skupine Hrvata. Uz češku dinastiju Přemyslovića poznata je i još jedna jaka plemenitaška obitelj na prostoru današnje Češke, bio je to kneževski rod obitelji Slavniković. Vlast Slavnikovića protezala se od desne obale Labe do Kladska i Šleske, a na jugoistoku do moravskih granica.²⁰⁰ Slavnikovići iako im podrijetlo i razvoj nisu do sada potpuno proučeni,²⁰¹ smatra se da su bili vjerojatno glavari hrvatskoga plemena, jer na prostoru njihove vlasti je boravio dio plemena Bijelih Hrvata, koji se spominju u osnivačkoj povelji praške biskupije, a koji po podrijetlu nisu pripadali češkom plemenu.²⁰² Vratimo se sada na Dragomiru, majku sv. Vaclava i

¹⁹³ Nosić, (et al), 2006, 118, 234

¹⁹⁴ Klaić, 1991, 64

¹⁹⁵ Nosić, (et al), 2006, 230; Klaić, 1991, 65

¹⁹⁶ Nosić, (et al), 2006, 117

¹⁹⁷ Nosić, (et al), 2008, 168-169, 209; Klaić, 1991, 67-68

¹⁹⁸ Klaić, 1991, 70-71; više o legendi o svetom Ivanu pogledati u tekstu Josefa Vašice: *Legenda o svetom Ivanu*; Nosić, (et al), 2008, 232-259,

¹⁹⁹ Za više informacija pogledati tekst Josefa Vašice: *Legenda o svetom Ivanu*; Nosić, (et al), 2008, 232-259,

²⁰⁰ Nosić, (et al), 2008, 18

²⁰¹ Nosić, (et al), 2008, 18

²⁰² Nosić, (et al), 2008, 18, 45

Boleslava. Sa sigurnošću se može ustvrditi da Dragomira u svom bijegu k Hrvatima, nije bježala u jadransku Hrvatsku, te da se ova informacija odnosi na one iste Hrvate spomenute u osnivačkoj povelji praške biskupije.²⁰³ Dragomira je zasigurno pobjegla k Slavnikovićima, jer su to bili najbliži «Hrvati», poznati po svojoj snazi, koji su je mogli zaštititi od sinovljeve samovolje.²⁰⁴

Što se tiče fraze: «*Chrouati et altera Chrowati*» možemo slobodno zaključiti da se jedna skupina odnosi na kneževinu obitelji Slavniković i njihove stanovnike, no tko su ti drugi Hrvati? Analizirajući tekstove L. Peřicha, M. Vacha, J. Widajewicza²⁰⁵ može se doći do zaključka da se *et altera* prevodi *na drugoj strani* tj. odnosi se na fizičku razdvojenost dviju hrvatskih skupina, pri kojoj ova druga skupina se nalazi s druge strane Krkonoša, u Šleziji.²⁰⁶

Hrvati koji se spominju u navedenim izvorima najvjerojatnije su došli s prostora zapadne Ukrajine, odnosno Galicije na prostor Češke. Kako nam je poznato putovanje hrvatskoga imena od krajnjeg jugoistoka Ukrajine, pa sve do zapada, odnosno Karpata, za pretpostaviti je da se samo ime nije zadržalo na prostoru Karpata nego da je nastavilo svoje kretanje dalje ka zapadnim prostorima.

Iako slavni slavist A. Brückner navodi da se u Slavena ista plemenska imena pojavljuju na različitim mjestima koja su dosta udaljena jedna od drugih te da unatoč sličnosti imena ta plemena nemaju zajedničko podrijetlo, te samim time uzima tu činjenicu kao glavni dokaz u kojem negira ikakvu povezanost balkanskih Hrvata sa sjevernim češkim Hrvatima, a time i ukrajinskima. L. Niederle taj stav opovrgava, te navodi: «Naime, samo zajedničko ime, ako je neslavenskog podrijetla, osporava tu činjenicu. To nije ime kao Poljani, Smoljani, Lužani i slična koja su u slavenskoj etnološkoj nomenklaturi tako uobičajena da i nije čudo kad se susretnemo s imenom Poljana na različitim stranama, iako oni nisu imali zajedničko podrijetlo.»²⁰⁷ Mogu se vrlo lako prikloniti stavu L. Niederlea, jer bi bilo uistinu neobično da isto neslavensko ime slavenskoga plemena samoniklo nastane na više mjesta, te da nema vanjskih utjecaja na njegovo širenje.

Miloslav Vach u svojem tekstu *Češki Hrvati*²⁰⁸ navodi antropološku fizičku razliku između čeških Slavena u srednjoj češkoj i ljudi iz sjeveroistočnog dijela Češke, odnosno prostora oblasti plemena Bijelih Hrvata. Hrvati se za razliku od pripadnika češkog plemena razlikuju manjim rastom i svjetlijim

²⁰³ Nosić, (et al), 2006, 117

²⁰⁴ Klaić, 1991, 67-68; Nosić, (et al), 2006, 254-256, 268

²⁰⁵ Nosić, (et al), 2006

²⁰⁶ * O Hrvatima u Šleziji, pogledati daljnji dio teksta koji se odnosi na Poljsku.

²⁰⁷ Nosić, (et al), 2006, 121-124

²⁰⁸ Nosić, (et al), 2006, 228-260

pigmentom, te prema Vachu oslikavaju svojim izgledom najčišće slavensko pleme.²⁰⁹ Razlika im se održava i u jeziku, koji je dijalektalno različit od češkog jezika, sa svojim posebnim specifičnostima.²¹⁰

Krećući od stava L. Niederlea, i promatrajući antropološke fizičke osobine Bijelih Hrvata s prostora Češke dolazim do slijedećeg zaključka: fizički izgled čeških Hrvata odgovara opisu Slavena koje pronalazimo i danas na prostoru Ukrajine.

Prema M. Vachu na prostoru Bijelih Hrvata u Češkoj pronalazimo i niz utvrda koje su prema arheološkim istraživanjima služile samo u obrambenu svrhu i zaštitu stanovništva, ne i kao sjedišta čelnih ljudi, a koje ne susrećemo u tolikom obimu i s navedenom svrhom na prostoru čeških Slavena.²¹¹ Miloslav Vach dalje iznosi da sustav utvrda navodi na razmišljanje da su Hrvati na prostor Češke doveli način unutrašnjeg organizacijskog uređenja iz svoje prijašnje domovine, u kojem je odavno došlo do socijalne podjele na vojnu državu koja upravlja i štiti pleme i na stanovništvo, gdje je vojna družina zaštitnik od vanjskih neprijatelja, a istodobno unutrašnji tlačitelj. Češki povjesničar, bizantolog, Františka Dvorníka navodi da su Hrvati i Srbi među Slavenima sačinjavali nešto nalik na plemićki stalež sa sređenim vojnim jedinicama.²¹²

Ako uzmemo u obzir: istraživanja Evgena Paščenka prema kojem Hrvati na prostoru Ukrajine predstavljaju vojnu elitu određenog etnosa koja je činila okosnicu plemena, te je šireći svoj utjecaj pokoravanjem drugih naroda širila svoje ime,²¹³ što potvrđuju navodi ukrajinskog ljetopisca Nestora,²¹⁴ istraživanja Oresta Korčinskija, koji na prostoru obitavanja ukrajinskih Bijelih Hrvata, Galiciji, također nalazi niz gradina, nekadašnjih utvrđenja, koji nisu toliko specifični za druge Slavene,²¹⁵ naziv «bijeli» koji pronalazimo u imenu Hrvata u Češkoj i Ukrajini, te arheološke nalaze, tzv. prstenaste fibule, koje predstavljaju tragove Anta, u čiju tvorevinu spadaju i Hrvati,²¹⁶ koje pronalazimo i na slavenskom dijelu Balkana, ali i u Češkoj i Slovačkoj, te dopuštaju pretpostavku o migraciji antskog stanovništva od crnomorskog prostora do Karpata i Jadrana,²¹⁷ te to povežemo sa spoznajama Miloslava Vacha i Františka Dvorníka te Lubora Niederlea o češkim Hrvatima, lako dolazimo do spoznaje da ove činjenice daju naslutiti da se ovdje glede čeških i ukrajinskih Hrvata ne radi tek o sličnosti imena, nego o etničkim srođnicima.

²⁰⁹ Nosić, (et al), 2006, 243

²¹⁰ Nosić, (et al), 2006, 139, 244, 259

²¹¹ Nosić, (et al), 2006, 240-241

²¹² Nosić, (et al), 2008, 20

²¹³ Paščenko, 1999, 83-84

²¹⁴ Paščenko, 1999, 137

²¹⁵ * Za više podataka pogledati tekstove Oresta Korčinskija; Nosić, (et al), 2006

²¹⁶ Paščenko, 1999, 88

²¹⁷ Paščenko, 1999, 55-56

9.2. POLJSKA

Najbolji način dokaza prisutnosti plemena hrvatskoga imena na prostoru Poljske je regresivna metoda istraživanja i iznošenja dokaza. Najmlađi spomen, koji dokazuje prisutnost veće skupine Hrvata na prostoru južne poljske je službeni dokument Sjedinjenih Američkih Država iz 1911. godine: *US Senate Reports of the Immigration Commission, Dictionary of races or Peoples, Washington DC, 1911*. Prema tome dokumentu, na stranicama: 40., 43. i 105. oko 100.000 imigranata, koji su došli u SAD iz okolice Krakova, deklarirali su se kao Bijeli Hrvati (Bialochorwaty) ²¹⁸ Poljski pisac Kazimierz Władisław Wójcicki (1807.-1879.) 1836. godine prikupio je i tiskao *Pjesme puka Bjelo-Hrvata, Mazura, Rusa s Buga i ostalih Slavena (Piesni ludu Bialochrobotowu)* kojima su navedeni običaji Bijelih Hrvata iz okolice Krakova, Pilice i ostalih krajeva Malopolske. ²¹⁹

Daljnja literatura u kojoj se spominje *Bijela Hrvatska*: Poljski povjesničar Tadeusz Wojciechowski (1838.-1919.) 1873. godine izdaje svoje djelo *Chrobacya, rozbiór starożytności słowiańskich*. U svojoj knjizi, T. Wojciechowski iznosi maksimalističku koncepciju, prema kojoj su Hrvati zauzimali područje od gornjeg toka Labe na zapadu do Dnjestra na istoku, te od južnih predjela Krkonoša, Tatra i Karpata na jugu do gornjeg toka Visle u Malopolskoj na sjeveru. ²²⁰ Poljski etnograf i folklorist Oskar Kolberg (1814.-1890.) u svome dijelu *Krakowskie* navodi da se okolica Krakova zvala Bijela Hrvatska. ²²¹ Poljski povjesničar Adam Naruszewicz (1733.-1796.) je u drugom dijelu svog djela *Historia narodu polskiego* iz 1780. godine nazvao krakovsko vojvodstvo i Crvenu Ruteniju «Hrobacijom ili Karpacijom». ²²²

Unatoč gore navedenoj nekolicini poljskih povjesničara koji navode postojanje Bijele Hrvatske, a time i Bijelih Hrvata, većina poljskih istraživača isključuju postojanje Hrvata u Malopolskoj. ²²³ Takav stav možda najbolje očitava gore navedeno objašnjenje prof. dr. Nevena Budaka. Složni su oko činjenice da su plemena Bijelih Hrvata boravila u 10. stoljeću na dva mjesta: u Češkoj i Ukrajini, no isključuju mogućnost njihova boravka na tlu Poljske, te drže da iako izvještaj Konstantina Porfirogeneta nije izmišljen, radi se samo o carevoj krivoj lokaciji Bijelih Hrvata koji se na nalaze na Visli, nego u Češkoj.

224

²¹⁸ Nosić, (et al), 2008, 7; Nosić, (et al), 2006, 7

²¹⁹ Nosić, (et al), 2006, 146-147

²²⁰ Nosić, (et al), 2006, 5-6

²²¹ Nosić, (et al), 2008, 7

²²² Łowmiański, 2004, 9

²²³ Łowmiański, 2004, 16-18; Nosić, (et al), 2006, 264

²²⁴ Nosić, (et al), 2006, 275-276; Łowmiański, 2004, 16-18

Jedini izvori koji su hrvatskoj historiografiji omogućili izvođenje porijekla jadranskih Hrvata iz krajeva Poljske, su *De administrando imperio* bizantskog cara Konstantina VII. Porfirogeneta i *Historia Salonitana* Tome Arhiđakona. Toma Arhiđakon je neimenovane došljake, ustvari sedam do osam rodova plemića koji su pod vodstvom Totile došli u Hrvatsku izvodio iz Poljske, dok Konstantin Porfirogenet u nepreciznim grubim crtama daje nam da pradomovinu Hrvata smjestimo u prostor gornjeg toka rijeke Visle i navodi njihovo postojanje na tim prostorima i u 10. stoljeću, pod imenom Bijeli Hrvati.²²⁵ Poznata je činjenica da je poljski knez Boleslav I. Hrabri (992.-1025.) za svoje vladavine osvojio današnji prostor južne Poljske, koji nam je od 11. stoljeća poznat pod nazivom Mala Poljska.²²⁶ Prema Vjekolsavu Klaiću poljski ljetopisac Vincentije Kadlubek navodi da je Boleslav I. Hrabri pokorio svojoj vlasti nekakve Hrvate, no iz navedenog se spisa ne da ustanoviti gdje su bili ti Hrvati.²²⁷ Prema ukrajinskom ljetopiscu Nestoru, kijevski knez Vladimir (958.-1015.) 993. godine krenuo je na Hrvate.²²⁸ Podatak se odnosi na kijevskom vladaru istočne susjedne Hrvate, koje mnogi znanstvenici stavljaju u ukrajinsko Prikarpatje.²²⁹ Nakon tog pohoda nemamo spomen o Hrvatima u Ukrajini.²³⁰ Češki knez Boleslav II. (932.-999.) 995. godine osvaja kneževinu Slavnikovića s centrom u Libici, te pokorava češke Hrvate vlasti češke dinastije Přemyslovića.²³¹ Kako je linija istočne granica Poljske prema Ukrajini za vladavine Boleslava I. Hrabrog za oko 70 kilometara kraća od linije današnje granice,²³² te time eliminiramo osvajanje ukrajinskih Hrvata od strane Boleslava I. Hrabrog, koji su kako je navedeno od 993. godine²³³ pod vlašću kijevskog kneza Vladimira, dok češki Hrvati pod dinastijom Slavnikovića padaju 995. godine pod češku vlast Přemyslovića, jedini prostor gdje je Boleslav I. Hrabri prema poljskom ljetopiscu Vincentiju Kadlubeku mogao pokoriti Hrvate, bio bi prostor Male Poljske, koji je za svoje vladavine i osvojio, a u kojem *De administrando imperio* smješta Bijele Hrvate. Povezujući ove podatke sa useljeničkim dokumentom Sjedinjenih Američkih Država iz 1911. godine, knjigom *Pjesme puka Bjelo-Hrvata, Mazura, Rusa s Buga i ostalih Slavena* Kazimierza W. Wójcickog iz 1836. godine dobili smo nit koja dokazuje postojanje Bijelih Hrvata u okolici grada Krakova od 10. stoljeća do 20. stoljeća. Uz to, iako bi kritičkom obradom bilo moguće smanjiti njihov broj, Tadeusz Wojciechowski i Henryk Łowmiański u svojim djelima²³⁴ nedvojbeno dokazuju postojanje tragova boravka Hrvata na

²²⁵ Klaić, 1972, 2-6

²²⁶ Nosić, (et al), 2008, 5

²²⁷ Klaić, 1991, 62

²²⁸ Klaić, 1991, 62; Nosić, (et al), 2006, 32

²²⁹ Nosić, (et al), 2006, 31; Paščenko, 1999, 128

²³⁰ Klaić, 1991, 62; Nosić, (et al), 2006, 32

²³¹ Nosić, (et al), 2008, 45-47

²³² * Pogledati povijesne zemljovide Poljske

²³³ * U knjigama Eugena Paščenka naići ćemo na 992. godinu.

²³⁴ * pogledati: Wojciechowski, 2005 i Łowmianski, 2004

prostoru Male Poljske u imenima nekih mjesta, koja su neosporan dokaz hrvatske prisutnosti na ovom području.²³⁵

Arapski izvori također, iako se čitaju s poteškoćama zbog specifičnog arapskog jezika i načina prevodenja, daju naslutiti smještaj hrvatskog plemena u porječje gornjeg toka Visle.²³⁶

Hrvati na prostoru Male Poljske također najvjerojatnije potječu od ukrajinskih Hrvata, i u etničkoj su vezi sa češkim Hrvatima. Glede dokumenata američkog useljeničkog ureda, prije spomenutog iz 1911. godine, možemo sa sigurnošću reći da se s velikom vjerojatnošću ne radi o hiru stanovništva, nego o istinskim osjećajima o narodnoj pripadnosti etničkoj skupini znanj pod imenom Bijeli Hrvati. Ako pogledamo podatke, radi se o ljudima iz okolice grada Krakova, predjela znanog kao Mala Poljska. Broj od 100.000 ljudi predstavlja veliku brojku, te je za pretpostaviti da je broj stanovnika koji su ostali na području Male Poljske, a koji su se nacionalno osjećali pripadnicima Bijelih Hrvata, premda se nisu možda smjeli tako izjašnjavati, bio daleko veći od brojke zavedene u američkom useljeničkom uredu. Janusz Bogacz u svom tekstu: *Jesmo li mi Hrvati?* navodi da se i danas neki stanovnici Ukrajine smatraju Bijelim Hrvatima,²³⁷ što možemo dodatno potvrditi i izjavom ukrajinskog veleposlanika u Hrvatskoj Borysa Zaichua iz 2009. godine.²³⁸ Moramo znati da je Zakarpatski prostor Ukrajine do danas specifičan po velikom broju etničkih skupina koje su službeno nepriznate od Kijeva. Uzmemo li te podatke točnim, vidimo dugu opstojnost Bijelih Hrvata na prostoru južne Poljske i zapadne Ukrajine koje se prirodno na tom dijelu dodiruju i samim time dodatno potvrđuju navode postojanja, ali i etničke srodnosti jednog naroda odijeljenog političkim granicama. Podaci američkog iseljeničkog ureda i knjiga *Pjesme puka Bjelo-Hrvata* Kazimierza Władysława Wójcickog, u kojoj se opisuju običaji tog naroda iz okolice Krakova (koji samo potvrđuju prisutnost Bijelih Hrvata na prostoru Male Poljske), te evidentirani toponimi prema Tadeuszu Wojciechowskom i Henryku Łowmiańskom potvrđuju moguću tezu Lubora Niederlea koju su mnogi odbacivali zbog nemogućnosti dokazivanja postojanja Bijelih Hrvata na prostoru Male Poljske. Prema toj tezi Hrvati u Češkoj i Ukrajini, koji se navode u izvorima još u 10. stoljeću, samo su ostaci nekoć jedinstvene hrvatske zajednice na tom prostoru, gdje se jezgra Hrvata s područja Visle odselila u pravcu Jadranskog mora, kako to navodi Konstantin Porfirogenet, i time je prekinut lanac prahrvatskih plemena.²³⁹ Kako što sam već naveo u osnivačkoj povelji praške biskupije fraza *Chrouati et altera Chrowati* se odnosi na Hrvate kojima se na čelu nalazi obitelj Slavnilovića, te na

²³⁵ Gluhak, 1990, 135-137, 143-147

²³⁶ Nosić, (et al), 2006, 118-119; Łowmiański, 2004, 62-63, 65-67 ; *Problematiku Višljanja i njihovog mogućeg poistovjećenja sa Hrvatima, nisam se usudio obraditi zbog kompleksnosti i dubioznosti.

²³⁷ Nosić, (et al), 2008, 7

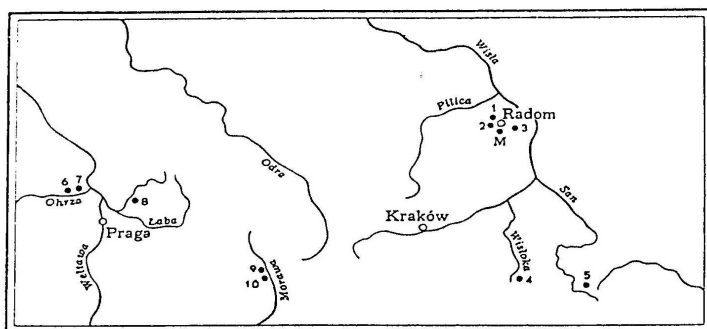
²³⁸ <http://www.057info.hr/vijesti/2009-10-20/ukrajinke-popularne-u-hrvatskoj-a-hrvati-u-ukrajini>

²³⁹ Nosić, (et al), 2006, 265-266

Hrvate koji se nalaze s druge strane, iza Krkonoša tj. u Šleziji. ²⁴⁰ Prostor Šleske je prostor specifičnog govora tamošnjeg stanovništva, koji je blizak i češkom i poljskom jeziku te ga mnogi smatraju prijelaznim dijalektom između češkog i poljskog jezika. ²⁴¹ Ta specifičnost ga odvaja od samog češkog, ali i poljskog jezika što upućuje na jednu posebnu plemensku skupinu koja je obitavala na tome području, koja je donekle ipak jezično bliža poljacima od čeha. ²⁴² Leopold Peřich i Miloslav Vach tu specifičnost pripisuju plemenu Bijelih Hrvata. ²⁴³ Leopold Peřich navodi specifičnost šleskog govora od ostalog dijela Poljske, te njegovu bliskost s govovima na području Male Poljske, ²⁴⁴ što navodi na zaključak da su Bijeli Hrvati s područja Ukrajine, putovali prirodnim putem preko Galicije, do prostora Krakova i dalje ka Šleziji i Labi, ali su i ostali boraviti na tom području na što me navodi ovaj kontinuum specifičnog govora. Kod moravskih vrata se moguće jedan dio odvojio i zaputio na prostor Češke, koje poznajemo kao stanovnike države obitelji Slavniković.

Da ovi Hrvati vuku najvjerojatnije korijene od one iste plemenske skupine indoiranskog stanovništva i Slavena formirane na Donu u savez plemena pod imenom Hrvati, osim genetike, hrvatskog etnonima u toponimima koje možemo pratiti od Ukrajine do Poljske, Češke, Moravske i Slovačke i iranskog kozmogonijskog sistema u pridjevu «Bijeli» što označava «Zapadni» u imenu Hrvat, ²⁴⁵ potvrđuje i arheologija u vidu prstenastih fibula, koje predstavljaju tragove Anta, u čiju tvorevinu spadaju i Hrvati, a koje pronalazimo na ovom području, ²⁴⁶ te jezikoslovlje koje potvrđuje u arealu Hrvata na prostoru Poljske jezične specifičnosti naslijeđene na prostoru pricrnomorja od strane iranogovornog stanovništva koje su specifične samo za Hrvate, i koje ne nalazimo kod drugih slavenskih naroda. ²⁴⁷

Hrvatska imena naselja u Poljskoj i Češkoj

1. Klwaty, 2. Klwatka Szlachecka, 3. Klwatka Królewska, 4. Chirwatowa Wola,
5. Horwaty, 6. Charvátce, 7. Charvátce, 8. Charvátce (Charvátce), 9. Charváty,
10. Charváty, M. Mazowszany

Slika 1. Iz Łowmiański, 2004, str 126

²⁴⁰ * Alemko Gluhak ih u svojoj knjizi *Porijeklo imena Hrvat* smješta u Malu Poljsku

²⁴¹ Nosić, (et al), 2006, 139

²⁴² Nosić, (et al), 2006, 132, 244

²⁴³ Nosić, (et al), 2006, 112-140, 228-260

²⁴⁴ Nosić, (et al), 2006, 112-140

²⁴⁵ Paščenko, 1999, 132

²⁴⁶ Paščenko, 1999, 88

²⁴⁷ Nosić, (et al), 2006, 7, 147

Hrvatsko ime u pisanim izvorima opstaje na prostorima Češke i Poljske do X. stoljeća. Godine 997. poljski vladar Boleslav I Hrabri osvaja Malu Poljsku i Krakov, 995. češki knez Boleslav I. na prevaru osvaja i razara Libice,²⁴⁸ dok kijevski knez Vladimir 993. osvaja Hrvate na prostoru Galicije. Tim pohodima završava povijest sjeverne karpatske Hrvatske, pa nakon X. stoljeća u Europi preostaje samo južna Hrvatska država pod dinastijom Trpimirovića.

²⁴⁸ Nosić, (et al), 2008, 46

10. PROSTOR HRVATSKE

Hrvati, a samim time i njihovo narodno ime ne spominju se u doba antike niti u pisanim izvorima niti u materijalnim tragovima na prostoru današnje Dalmacije i šire gledano Balkanskog poluotoka uopće, te glede toga bez ikakve sumnje mogu se konstatirati samo dva zaključka; ili se na području današnje Hrvatske države u ranom srednjem vijeku naselila skupina ljudi koja se predstavljala pod imenom Hrvati ili se ime Hrvat pojavljuje na istom području najvjerojatnije iz smjera sjevera, te se širi iz dosad neutvrđenog nam razloga na stanovništvo toga kraja.

U devetom stoljeću etničko ime Hrvat rasprostire se na veoma uskom području i to između južnog dijela Velebita i rijeke Zrmanje do rijeke Cetine i Duvanjskog polja. To je ustvari šire zaleđe dalmatinskih gradova Zadra, Trogira i Splita na kojima se rasprostirala mlada hrvatska država, ali bez tih gradova u svome sastavu.²⁴⁹ Taj prostor definitivno možemo smatrati kolijevkom današnje hrvatske države u čiju korist govori činjenica da su prvi spomeni imena Hrvat zabilježeni upravo u tome kraju za vladavine kneza Branimira,²⁵⁰ te podatak da se to područje još dosta dugo zvalo *Hrvati* ili *Hrvatska*.²⁵¹

Na tom području Hrvati, a time i njihovo narodno ime, ako je vjerovati izvoru *De administrando imperio* iz 10. stoljeća bizantskoga cara Konstantina Porfirogeneta pojavljuju se prvi puta u 7. stoljeću poslije Krista. Do tog razdoblja nema nikakvih pisanih niti drugih materijalnih tragova koji bi naveli na njihovu prisutnost. Time se slobodno može konstatirati da su Hrvati od nekud doselili na područje današnje im domovine. Kada točno, ne možemo znati. O vremenu njihova dolaska možemo samo nagađati, ili vjerovati izvorima koji spominju sedmo stoljeće, ali sa rezervom jer pišu o događajima koji su se odvijali tri stoljeća prije nastanka izvora.

U približno isto vrijeme na prostor današnje nam domovine, a i šire pristižu Slaveni i Hrvati. Bizantski car Konstantin Porfirogenet ih ne poistovjećuje, ali i ne vrši distinkciju s obrazloženjem.²⁵² Glede Slavena, slavenski jezici morali su na prostor Balkana i na današnji etnički prostor hrvatskoga naroda doći iz sjevernih predjela Europe. Dokaz tome su baltički jezici s kojima su slavenski jezici u srodstvu, a kako baltičke jezike nalazimo samo u sjevernim predjelima Europe, a latinski i ilirski domorodački jezici Balkanskog poluotoka nemaju dodirnih točaka sa slavenskim jezicima (osim što pripadaju zajedničkoj indoeuropskoj skupini jezika), očita je migracija stanovništva, govornika slavenskoga jezika na

²⁴⁹ Gluhak, 1990, 127, 290-292

²⁵⁰ * Iako izvori govore o još starijoj pojavi imena Hrvat u Darovnici kneza Trpimira, taj podatak ne možemo smatrati posve pouzdanim što se datiranja tiče jer je sadržaj navedene darovnice sačuvan u prijepisu, te samim time nije vjerodostojan izvor.

²⁵¹ Zaleđe Zadra u Ravnim kotarima još 1527. godine, naziva se *Hrvati*; Gluhak, 1990, 291

²⁵² Goldstein, 2003, 35-36; Paščenko, 1996, 32

Balkanski poluotok iz pravca sjevera.²⁵³ Područje oko gornjeg Dnjestra i zakarpatja je prostor odakle je potekao znatan broj južnih Slavena, na što ukazuju jezične sličnosti i arheologija.²⁵⁴

Prema Zdenku Vinskom, jednom od najpoznatijih europskih znanstvenika za period seobe naroda, karolinškog doba u jugoistočnoj Europi, slavenskog i hrvatskog ranosrednjovjekovlja, na lokalitetima pokojnika iz Sarvaša kod Vinkovaca, te Iloka nailazimo u grobnicama lučne fibule koje su prvi indikator pojave Slavena potkraj 6. stoljeća u Savsko-Dravskom međuriječju. Nalazi iz Čađavice pokraj Donjeg Miholjca koji datiraju iz razdoblja 6. i 7. stoljeća pripisani su kulturi Martinovka kojoj je izvorište današnja centralna Ukrajina. Također grobnice na lokalitetu Bijelo Brdo u međuriječju Drave, Save i Dunava sadrže grozdolike naušnice koje su karakteristične za Slavene širom Karpatske kotline, a čije je izvorište prostor Kijevske Rusije.²⁵⁵

Ti nalazi odgovaraju na pitanje pojave Slavena i današnjih slavenskih jezika tj. i samog hrvatskog jezika, odnosno smjer i vrijeme njihova dolaska na današnji hrvatski etnički prostor, no ne i samih Hrvata. Iako od kad znamo za njega hrvatski jezik svrstavamo u slavensku skupinu jezika, ovu skupinu stanovnika ne možemo povezivati s Hrvatima jer prostor na kojima su pronađeni nalazi koji potvrđuju prisutnost Slavena, sve do 11. stoljeća nije bio obilježen niti pronalazimo prisutnost hrvatskog etničkog imena na njemu,²⁵⁶ a jezik je jedna promjenljiva komponenta etnije te u hrvatskom slučaju nije relevantan kao hrvatsko etničko ime. Ovi Slaveni dolaskom na prostor Balkana, te samim tim i Hrvatske, osnivaju svoje političke jedinice «sklavinije» koje se nalaze i dalje u sklopu Bizantskoga carstva.

Prema trima izvorima *De administrando imperio*, *De regno Sclavorum* i *Historia Salonitana* koja se u jednome slažu, Hrvati, odnosno došljaci od kojih će kasnije nastati Hrvat²⁵⁷ dolaze iz smjera sjevera, točnije prostora koji bi se mogao lokalizirati kao prostor današnje južne Poljske, čije se konture daju iščitati u djelu Konstantina Porfirogeneta i koji Toma Arhidakon izrijekom navodi.

No da se ne radi samo o istovjetnosti imena Bijelih Hrvata na sjeveru Europe i Hrvata na europskom jugu govore i analize kranimetrijskih istraživanja²⁵⁸ skeletnih ostataka u ranosrednjovjekovnim grobnicama na tlu Hrvatske, te nam daju uvid u mogući tijek događaja vezan za stanovništvo koje se doselilo u ove krajeve pod imenom Hrvati. Kranimetrijska analiza koja je provedena na 39

²⁵³ Katičić, 1999, 16

²⁵⁴ Nosić, (et al), 2006, 74, 274; Paščenko, 1999, 118; Tomićić, Lovrić, (et al), 1999, 156

²⁵⁵ Paščenko, 1996, 35-45

²⁵⁶ Gluhak, 1990, 292

²⁵⁷ *Prema Popu Dukljaninu i Tomi Arhidakonu

²⁵⁸ * Kranimetrija je metoda utvrđivanja karakterističnih obilježja pojedinaca i rasa mjerenjem različitih parametara lubanje. Pri istraživanju obilježja specifičnosti lubanja određenog područja treba imati na umu da pri oblikovanju lubanja utjecaj na procese oblikovanja imaju dva faktora i to; genetski faktor i ekološki faktor. Mjerenjem određenih parametara na lubanji te podudarnost s malim oscilacijama označavaju biološku bliskost.

srednjovjekovno srednjoeuropskih lokaliteta od kojih su osam lokaliteta sa područja Hrvatske, te dva lokaliteta sa područja Bosne i Hercegovine daju slijedeće rezultate; od osam hrvatskih lokaliteta, dalmatinski lokaliteti: Nin, Danilo, Bribir i Mravinci biološki su najbliži poljskim populacijama, lokaliteti: Privlaka i Stari Jankovci spadaju u skupinu avaroslavenskih lokaliteta zapadno od Dunava, dok lokaliteti Bijelo Brdo i Vukovar ulaze u skupinu slavenskih lokaliteta iz Austrije, Češke i Slovenije. Bosansko hercegovački lokaliteti Gomjenica i Bugojno, zajedno sa dalmatinskim hrvatskim lokalitetima, pokazuju najviše sličnosti sa poljskim lokalitetima. Ti dalmatinski lokaliteti prema ovim analizama jasno ulaze u skupinu poljskih lokaliteta, a na neki su način odvojeni od drugih analiziranih lokaliteta. Što se tiče bioloških razlika odnosno udaljenosti među pojedinim lokalitetima, jasno se vidi da je najmanja udaljenost između lokaliteta Nin-Ždrijac i poljskog lokaliteta Cedynie.²⁵⁹ Dakle na geografskom prostoru za koje sa sigurnošću znamo da je predstavljao prostor prve hrvatske državnosti na istočnoj strani obale Jadrana, pronađene su grobnice koje sadrže skeletne ostatke koji su prema kranimetrijskom istraživanju pripadali ljudima koji su došli u ove krajeve u razdoblju ranog srednjeg vijeka sa prostora Poljske, kako to navode i izvori, te možemo s velikim povjerenjem prihvatiti pouzdanost tih izvora, u glavnim grubim crtama događanja. Osobito je važno što lokalitet Nin-Ždrijac, prostor najvjerojatnije prve hrvatske prijestolnice na istočnoj strani jadranske obale, koji je za hrvatsku povijest osobito značajan i to u vidu arheoloških istraživanja, potvrđuje povezanost njegova stanovništva iz razdoblja ranog srednjeg vijeka sa stanovništvom Poljske, čime se sa velikom vjerodostojnošću mogu potvrditi navodi u pisanim izvorima koji opisuju doseljavanje Hrvata na prostor današnje im domovine.

Termin vatra, koji je inače iranskog podrijetla, je specifičan upravo kod Hrvata²⁶⁰ za razliku ostalih Slavena koji koriste termine oganj i požar. Inače termin vatra se zadržao u poljskom dijalektu u Tatrama, u istom obliku kakav se nalazi u današnjem hrvatskom jeziku, dok se za tu riječ u ostatku poljske koristi termin oganj / pl. ogień.²⁶¹ Osim toga riječi Tatre i Karpati su iranskoga podrijetla, što sve dodatno ukazuje na doseljene Hrvata iz poljskih strana, te ih dovodi još jednom u moguću vezu sa Hrvatima iz Tanaisa. Još bih dodao i iskaz P. Skoka koji je dokazao da su Hrvati još u 10. stoljeću imali nazale, muklo «y», mekano «r» na kraju imena i neke druge jezične osobine koje su danas karakteristične za Poljake.²⁶²

Ako uzmemo za točan podatak cara Konstantina Porfirogeneta u *De administrando imperio* da su Hrvati se doselili na prostor istočne obale Jadrana u «stoljeću sedmom», onda od 7. stoljeća do 9. stoljeća kad se pojavljuje prvi pisani oblik hrvatskoga imena postoji velika praznina od dva stoljeća nespominjanja

²⁵⁹ Šlaus, 1998, 81-85

²⁶⁰ * I Srba, ali posredstvom hrvatskog jezika. Proučiti životopis i djelovanje Vuka Stefanovića Karadžića, te Jerneja Kopitara na današnji srpski jezik.

²⁶¹ Nosić, (et al), 2006, 7, 147

²⁶² Srkulj, 1996, 21; o.a. Ti se podaci mogu odnositi jednino na govor vladajuće dinastije i plemstva iz diplomatskih isprava, uzevši u obzir opću pismenost u tom razdoblju.

hrvatskoga imena. Ta praznina i nespominjanje hrvatskoga narodnog imena može se protumačiti jedino mogućom činjenicom, u slučaju da su carevi navodi točni, da su Hrvati najvjerojatnije došli kao mala, ali snažna vojnička skupina na današnje prostore s prostora sjeverno od današnje Hrvatske, jer da su došli u velikom broju, kao organizirani narod, za pretpostaviti je da bi se njihovo ime i prije spominjalo u pisanim izvorima. Na Hrvate, kao malu, ali ratničku skupinu upućuju slijedeći povjesničari: František Dvorník i T. Lehr-Splawiński²⁶³ i L. Gumpłowicz te N. Županić²⁶⁴, B. Gragenauer,²⁶⁵ I. Goldstein,²⁶⁶ Lujo Margetić²⁶⁷ i drugi.

Kako je središte prvotne Hrvatske države obuhvaćalo u početku relativno malen prostor, radi se o okolici garda Zadra sa prijestolnicom u Ninu,²⁶⁸ može nas i ta činjenica navesti na zaključak da su Hrvati došli u ovaj kraj u relativno malenom broju, naspram zatečenom stanovništvu. Genetika također ide u prilog toj tezi. Zašto baš Nin? Poznato je da su Avari konjički narod, te ako su Hrvati porazili Avare, morali su također imati snažnu konjicu. Na starohrvatskim grobljima, pronađen je veliki broj ostruga, za koje se smatra da potječu sa područja Moravske i Slovačke, te da su one franačkog utjecaja, tek iz 8. i 9. stoljeća,²⁶⁹ a Nin i okolica Ravnih Kotara je idealan prirodni prostor za uzgoj i ispašu konja tokom cijele godine.

Još jedna potvrda koja navodi na zaključak o malobrojnosti Hrvata je i činjenice o relativno dugom obilježavanju Hrvata općim slavenskim imenom u latinskim tj. mletačkim izvorima. Bizantski car Konstantin Porfirogenet ne poistovjećuje Slavene i Hrvate, ali ih i ne dijeli,²⁷⁰ i dalje navodi Hrvate kao «Sklabarhontes» ustvari vladare Slavena²⁷¹ što upućuje na zaključak da su Hrvati bili bliski sa Slavenima, ali u manjini prema njima i u oštroj socijalnoj razdvojenosti, što je i dovelo do gore navedenog dugog nespominjanja imena Hrvat u izvorima.

Da su bili došli u velikome broju zasigurno se ne bi doista dugo odupirali niti jadranski gradovi hrvatskoj vlasti, niti bi u srcu hrvatske države Dalmaciji gdje su stolovali hrvatski kraljevi, očuvao tako dugo, sve do 19. stoljeća Dalmatski romanski jezik, materinji jezik sv. Jeronima.²⁷² Preslika Nestorovog izvješća o ukrajinskim Hrvatima kao višetetničkoj masi,²⁷³ ali koja opet nastupa kao jedan etnicitet²⁷⁴, vidljiva je i u

²⁶³ Nosić, (et al), 2006, 84-85

²⁶⁴ Srkulj, 1996, 21

²⁶⁵ Łowmiański, 2004, 23

²⁶⁶ Goldstein, 2003, 36

²⁶⁷ Budak, (et al), 1995, 147

²⁶⁸ Gluhak, 1990, 291

²⁶⁹ Petrincec, 2006, 21-27

²⁷⁰ Goldstein, 2003, 35-36; Paščenko, (et al), 1996, 32

²⁷¹ Srkulj, 1996, 21

²⁷² Comrie, (et al), 2004, 40

²⁷³ Paščenko, 1999, 137

²⁷⁴ Paščenko, 1999, 136

samoj narodnoj predaji o dolasku Hrvata pod vodstvom petero braće i dvaju sestara. Ta narodna predaja bi se dala protumačiti kao priča u prenesenom značenju tipična za ondašnje doba i način tumačenja događaja i stvari u kojoj svako ime od braće ili sestara predstavlja jedno pleme koja čine jedan konglomerat koji je predvođen prvim plemenom među jednakima, bratom, odnosno plemenom Hrvata.

Zanimljivo je da se etničkim imenima Hrvata i Srba na balkanskom prostoru imenuju određene socijalne skupine unutar cjelokupnih društava koje poznajemo pod imenima naroda Hrvata i Srba, pa tako ime Hrvat je oznaka za plemića, dok je izraz Srbin socijalna oznaka za poljodjelca koja ga odvaja od stočarskih Vlaha.²⁷⁵ Nada Klaić u svome tekstu *O Kasezima i Hrvatima u srednjovjekovnoj Hrvatskoj* u časopisu *Dostignuća* iz 1965. godine te u svojoj knjizi *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* iz 1976. godine, navodi da je postoji priličan broj izvora u kojima je ime Hrvat sinonim za plemića, no ne dovodi ih u svezu sa odnosima iz vremena doseljenja, već razdobljem iz 14 stoljeća.

Dakle u ovim našim krajevima za već stvorene hrvatske državnosti i njenog opstojanja od već nekoliko stotina godina ime Hrvat je predstavljalo i jednu socijalnu oznaku, plemića koji je predstavljao vlast, ali u feudalnom društvu i ratnika. Ta se socijalna oznaka moguće prenosila naraštajima od hrvatskih početaka na istočno jadranskoj obali, što naslućuje, uz sve dosad navedeno, u vrlo vjerojatnu točnost navoda E. Paščenka o Hrvatima kao vojnoj eliti, konjanicima ratnicima, odnosno socijalnoj skupini unutar cjelokupnog hrvatskoga društva. Dakle događaj koji je prethodio i koji se odvijao hrvatskome dolasku na prostor istočne obale Jadrana bio je slijedeći; na prostoru Karpata se odvija već poznati ukrajinski scenarij, prema kojem Hrvati pokoravaju tamošnje slavenske skupine i šire na njih svoje ime. Napuštajući prostor Karpata u sedmom stoljeću, kreću zajedno sa tom malom, ali borbenom vojnom elitom još neka plemena, koja su nam poznata prema hrvatskoj narodnoj predaji pod imenima; Klukas, Lobel, Kosenc, Muhlo, Tuga i Buga koja kasnije nestaju u korist dominirajućeg hrvatskoga imena, ali najvjerojatnije u vojnom savezu sa Slavenima, gdje su Hrvati u ulozi «Sklabarhontesa» kako to navodi Konstantin Porfirogenet.²⁷⁶ Konstantin Porfirogenet navodi kako Velika Hrvatska nazivana također i Bijela ima manje konjanika i pješaka od južne Hrvatske.²⁷⁷ Zbog odlaska najvećega dijela te vojne elite sa prostora sjeverne Bijele Hrvatske, nestaje borbene snage koja je sa svojom vojnom moći održavala svoju državnost i ime. To iskorištavaju poljska, češka i rusinska²⁷⁸ plemena i brišu u desetom stoljeću hrvatsko postojanje u vidu državnosti te time i Bijelu Hrvatsku sa karata i iz anala srednje Europe u 10. stoljeću. Ta ista vojna snaga, koja je u neprijateljskom odnosu sa Avarima još od ukrajinskih prostora

²⁷⁵ Budak, (et al), 1995, 38

²⁷⁶ Srkulj, 1996, 21

²⁷⁷ Nosić, (et al), 2006, 113

²⁷⁸ *pod Rusinima se podrazumijevaju predci ukrajinskog naroda

zadaje Avarima žestok udarac na Balkanu, no ne mogavši je do kraja vojno skršiti jedan dio pokorava, o čemu svjedoči Konstantin Porfirogenet. U zadarskom zaleđu dolazi do konsolidacije te hrvatske vojne skupine tokom dva stoljeća, gdje hrvatsko ime prvo šire na plemenske saveznike te odakle polako počinju širiti oružjem i vještom diplomacijom svoj politički prostor. Čistom matematičkom formulom označili bi da razvoj jedne etničke skupine znači nestanak druge, dakle nestanak određenih sklavinija, značio je razvoj i širenje hrvatskog imena, društva i države njihovim asimiliranjem unutar njega. Pitanje je jesu li Hrvati bili govornici slavenskoga jezika kad su stigli u ove krajeve, ili su bili bi-lingvalni te su se naknadno poslavenili, no neosporna je činjenica da su Hrvati bili u bliskom odnosu sa Slavenima te da su slavenski jezik ²⁷⁹ prihvatili. Zbog jezične bliskosti su lakše slavenska plemena tih sklavinija dopustila da budu utopljena u hrvatsku političku zajednicu.

Kad se govori o podrijetlu Hrvata s istočne strane obale Jadrana, treba oštro razlučiti Hrvatsku državu i hrvatsko ime od njezina stanovništva, te samo stanovništvo koje je tu državu činilo od stanovništva koje je tu državu organiziralo i njome vladalo. Profesor dr. Stjepan Srkulj u svojoj knjizi *Hrvatska povijest* naziva narod koji je jadransku Hrvatsku državu činio Slavenima, dok onaj sloj koji je tu državu organizirao i koji njome vlada zove Hrvatom, ²⁸⁰ no koliko je tu profesor Srkulj u pravu?

U vrijeme ranog srednjeg vijeka, kao i u antičkom razdoblju, ljudska brojčana snaga vojnih formacija nije imala jednake odnose kao i u današnjem suvremenom dobu. U Rimskom carstvu ukupan broj svih legionara je iznosio svega 0.5% cjelokupnog stanovništva Carstva, ²⁸¹ što je neznatno na današnje uvjete ratovanja. To znači da su u ranosrednjovjekovnom razdoblju izuzetno male brojčane ratničke formacije mogle držati u pokornosti veliku skupinu stanovništva i relativno prostrane teritorije. Dakle ako su Hrvati (a time i Srbi) došli na ove prostore kao relativno mala, ali borbena ratnička skupina ²⁸² nisu niti mogli napraviti pomutnju, tj. razbiti jedinstveni lanac dijalektalnih karika u drugoj seobi na prostoru Balkana kako su to navodili V. Jagić, A. Brückner i J. K. Zeuss, nego su se jednostavno s jezičnog stajališta utopili u moru zatečenog slavenskog stanovništva čije je podrijetlo najvjerojatnije kako sam ranije naveo s prostora između Karpata i gornjeg toka Dnjestra. Taj podatak potvrđuje samo navode Konstantina Porfirogeneta i dvostruku seobu, koju su F. Rački, V. Jagić, A. Brückner i J. K. Zeuss, s ondašnjeg gledišta s pravom opovrgavali, smatrajući doseljenje sa sjevera velikom seobom narodnih masa. Hrvati su, osim Slavena zatekli i veliku skupinu domorodačkog ilirskog stanovništva, što potvrđuju genetičke analize. Što se tiče ilirskog domorodačkog stanovništva i njegove brojnosti prema genetskim pokazateljima, iako je u najvećem broju slučajeva poznato da je većina asimilirala jezično manjinu, nisu

²⁷⁹ * južno slavenski jezik

²⁸⁰ Srkulj, 1996, 19

²⁸¹ Bleicken, (et al), 2005, 261

²⁸² * Dakle ne radi se o seobi naroda, barem ne cjelokupnog.

rijetki slučajevi da je manjina, svojim utjecajem uspjela nametnuti jezik većini. Atlas jezika navodi primjere u kojima se jezik doslovno može promijeniti u narodu kroz tri generacije.²⁸³ Romanizirano Ilirsko stanovništvo je lijep primjer te već jedne jezične preobrazbe, a kao jedan moderniji mogao bih navesti Irce. Ivan Jurić u svojoj knjizi *Genetičko podrijetlo Hrvata* navodi na primjeru Mađara, gdje je genetika potvrdila da je vladajući mađarski sloj imao veliki utjecaj u širenju jezika među velikom masom stanovništva Panonske nizine, te je politički interes manjine doveo do prevladavanja jezika manjine nad jezikom većine.²⁸⁴ Dakle, Hrvati su kao relativna mala ratnička skupina osnovali i organizirali državu, dali joj svoje me te zasigurno činili vladajući sloj, dok su Slaveni zajedno sa dominantnim domorodačkim stanovništvom činili njezino građanstvo iz kojega će proizaći današnji hrvatski narod. I same potvrde jezika idu u prilog o dugotrajnosti toga procesa, jer u srcu Hrvatske države, na području gdje su stolovali hrvatski kraljevi, u Dalmaciji, sve do 19. st., osobito na obali Jadrana govorio se dalmatski romanski jezik, materinji jezik sv. Jeronima,²⁸⁵ a i dan danas u središnjoj Istri živi oko 1000 govornika istroromanskog jezika²⁸⁶ koji se smatraju danas dijelom hrvatskoga nacionalnog korpusa, čime se potvrđuje da je proces stvaranja hrvatskoga naroda, odnosno asimilacije, trajao dosta dugo i da ne možemo govoriti o dolasku Hrvata na ove prostore kao naroda, tj. kao velike brojčane skupine.

²⁸³ Comrie, (et al), 2004, 14, 30, 34, 210-211

²⁸⁴ Jurić, 2003, 159

²⁸⁵ Comrie, (et al), 2004, 40

²⁸⁶ Comrie, (et al), 2004, 212-213

11. ZAKLJUČAK

Arheološki tragovi, tragovi imena te genetski biljezi nas vode cijelim putem od Hrvatske, preko Mađarske, Slovačke, Češke, Poljske i Ukrajine do ušća rijeke Don, do iskopina nekadašnje grčke trgovačke kolonije Tanais. Taj trag nam odgovara na pitanje puta hrvatskoga imena te njegova mogućeg podrijetla, no ne i podrijetla samog hrvatskoga naroda. S tom skupinom stanovništva koja je donijela hrvatsko ime, iz najvjerojatnije afganistanskog područja, u krajeve ušća rijeke Don u Azovsko more povezuje nas kontinuitet imena, te kontinuitet povijesti, no možemo li s njima povući i etničku povezanost. Vjerujem da teško, jer se radi najvjerojatnije o malenoj borbenoj skupini, koja ako je i dospjela do prostora istočne obale Jadrana, tu je bila zasigurno asimilirana u velikom broju Slavena i još većoj domorodačkoj skupini stanovništva. Najviše s čime možemo povezati tu prvu indoiransku skupinu sa hrvatskim stanovništvom je prvo hrvatsko plemstvo, i moguće dinastija Trpimirovića. Toj indoiranskoj skupini možemo zahvaliti što su na maču održavali na životu i širili, te na kraju i na nas prenijeli to naše današnje etničko ime, zajedno sa nekim istočnjačkim elementima kao što su: kozmogonijski sistem određivanja strana svijeta bojama, neke dijelove umjetnosti,²⁸⁷ titulu ban, i neke osobitosti hrvatskog rječnika. Ukrajina, Tanais, kao što je viđeno predstavlja prostor u kojem je dolazilo da simbioze među Slavenima i Irancima. Taj podatak objašnjava iransko ime slavenogovornim Hrvatima, kao i neosporne indoiranske kulturne elemente²⁸⁸ unutar današnjeg hrvatskog naroda. Arheologija u arealu antskog plemenskog saveza objašnjava kretanje te hrvatske, slavensko-iranske skupine od krajnjeg istoka Ukrajine do zapada, odnosno Karpata.

Arheologija, te istraživanja lingvisti upućuju na smjer dolaska stanovništva koje nam je donijelo naš hrvatski slavenski jezik iz smjera Podnjeprovlja. Kranijometrija i neke arheološke datosti daju naslutiti potvrdu izvora o dolasku Hrvata kao male ratničke skupine sa prostora današnje južne Poljske, dok genetika daje naslutiti biološki kontinuitet od antičkog balkanskog stanovništva jednog velikog dijela pripadnika hrvatskoga naroda. Gledajući proučeno mogu zaključiti da mi kao današnji Hrvati imamo pravo na djelić bogate indoiranske kulture, jezik nas veže sa svim slavenskim narodima, a većina pripadnika današnjeg stanovništva potvrđuje da ova zemlja koju danas baštiniamo pripada samo nama, te da je nikome nismo silom oduzeli. Na kraju mogao bih samo citirati Josipa Horvata, koji je u ovoj rečenici rekao sve : «Narodi se ne stvaraju dekretom. Narodi su posljedica tisućljetnih djelovanja dijelom znanih, a još većina neznanih duhovnih i materijalnih snaga života». ²⁸⁹

²⁸⁷ Budak, (et al), 1995, 110-116

²⁸⁸ Indijski etnos unutar perzijskog carstava, prostor Afganistana.

²⁸⁹ Horvat, 2009, 11

12. POPIS LITERATURE

1. Bleicken, Jochen, (et al), 2005: POVIJEST SVIJETA, Marjan tisak, Split
2. Budak, Neven, 1994: PRVA STOLJEĆA HRVATSKE, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
3. Budak, Neven, (et al), 1995: ETNOGENEZA HRVATA, Nakladni zavod Matice hrvatske; Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
4. Comrie, Bernard, (et al), 2004: ATLAS JEZIKA, Stanek, Varaždin
5. Gluhak, Alemko, 1990: PORIJEKLO IMENA HRVAT, autorska naklada, Zagreb
6. Goldstein, Ivo, 2003: HRVATSKA POVIJEST, Novi Liber, Zagreb
7. Heršak, Emil, 2005: DREVNE SEOBE, Školska knjiga, Zagreb
8. Horvat, Josip, 2009: KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA, Naklada Fran, Zagreb
9. Jurić, Ivan, 2003: GENETIČKO PODRIJETLO HRVATA, vlastita naklada, Zagreb
10. Katičić, Radoslav, 1999: NA KROATISTIČKIM RASKRIŽJIMA, Hrvatski studiji-Studia Croatica, Zagreb
11. Klaić, Nada, 1972: IZVORI ZA HRVATSKU POVIJEST DO 1526. GODINE, Školska knjiga, Zagreb
12. Klaić, Vjekoslav, 1991: HRVATI I HRVATSKA, Laus, Split
13. Łowmiański, Henryk, 2004: HRVATSKA PRADOMOVINA, Maveda, Rijeka
14. Mallory, James P., 2006: INDOEUROPLJANI, Školska knjiga, Zagreb
15. Mandić, Dominik, 1973: CRVENA HRVATSKA U SVJETLU POVIJESNIH IZVORA, ZIRAL, Chicago; Rim
16. Marčinko, Mato, 2000: INDOIRANSKO PODRIJETLO HRVATA, Naklada Jurčić, Zagreb
17. Margetić, Lujo, 2001: DOLAZAK HRVATA, Književni krug, Split
18. Mužić, Ivan, 2001: HRVATI I AUTOHTONOST NA TERITORIJU RIMSKE PROVINCIJE DALMACIJE, Knjigotisak, Split
19. Mužić, Ivan, 2006: HRVATSKA POVIJEST DEVETOG STOLJEĆA, Naklada Bošković, Split
20. Nosić, Milan, (et al), 2006: BIJELI HRVATI 1, Maveda, Rijeka
21. Nosić, Milan, (et al), 2008: BIJELI HRVATI 2, Maveda, Rijeka
22. Orbini, Mavro, 1999: KRALJEVSTVO SLAVENA, Golden marketing; Narodne novine, Zagreb
23. Paščenko, Evgen, 1999: ETNOGENEZA I MITOLOGIJA HRVATA U KONTEKSTU UKRAJINE, Meditor, Zagreb
24. Paščenko, Eugen, (et al), 1996: HRVATSKA - UKRAJINA : kulturne veze od Jadrana do Dnjepra, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb
25. Paščenko, Jevgenij, 2006: PODRIJETLO HRVATA I UKRAJINA, Maveda, Rijeka
26. Porfirogenet, Konstantin, 2003: O UPRAVLJANJU CARSTVOM, Dom i svijet, Zagreb

27. Pribojević, Vinko, 1997: O PODRIJETLU I SLAVI SLAVENA, Golden marketing; Narodne novine, Zagreb
28. Rački, Franjo, 2009: NUTARNJE STANJE HRVATSKE PRIJE XII. STOLJEĆA, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb
29. Srkulj, Stjepan, 1996: HRVATSKA POVIJEST U DVADESET PET KARATA, AGM; Hrvatski informativni centar, Trsat
30. Šanjek, Franjo, (et al), 2003: HRVATSKA POVIJEST, Školska knjiga, Zagreb
31. Tafra, Robert, 1996: HRVATI I GOTI, Iberia, Split
32. Toma, Arhiđakon, 2003: HISTORIA SALONITANA, Književni krug, Split
33. Wojciechowski, Tadeusz, 2005: BIJELA HRVATSKA, Maveda, Rijeka
34. РУССКО-ХОРВАТСКИЙ РАЗГОВОРНИК, Školska knjiga, Zagreb, 2002

ČASOPISI / ZBORNICI

1. Bauer, Antun, Šanjek, Franjo, Kujundžić, Nedjeljko, (et al), 1994: Tko su i odakle Hrvati: revizija etnogeneze, Znanstveno društvo za proučavanje podrijetla Hrvata, Zagreb
2. Heršak, Emil, Nikšić, Boris, 2007: Hrvatska etnogeneza: pregled komponentnih etapa i interpretacija (s naglaskom na euroazijske/nomadske sadržaje); Migracijske i etničke teme 3, god. 23, Zagreb, str 157-312
3. Marčinko, Mato, 1992: IRANSKA TEORIJA O PODRIJETLU HRVATA; HRVATSKA REVIJA Kulturno-književni tromjesečnik, god 70, sv 1(65), Matica hrvatska, Zagreb, str 28-50
4. Petrincec, Maja, 2006: SEDMI GROB INEKOLIKO POJEDINAČNIH NALAZA S CRKVINE U BISKUPIJI KOD KNINA; Starohrvatska prosvjeta vol III. svezak 33/2006, Split, str 21-36
5. Šlaus, Mario, 1998: Kraniometrijska analiza srednjovjekovnih populacija središnje Europe s posebnim osvrtom na položaj hrvatskih nalazišta; Starohrvatska prosvjeta III. serija, svezak 25/1998, Split, str 81-107
6. Tomičić, Zlatko, Lovrić, Andrija-Željko, (et al), 1999: STAROIRANSKO PODRIJETLO HRVATA Zbornik simpozija, 24. VI. 1998., Naklada Zlatko Tomičić, Karlovac
7. Semino, Ornella, (et al), 2000: The Genetyc Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans; A Y Chromosome Perspective; SCIENCE VOL 290, 10 NOVEMBER 2000, str 1155-1159
8. Chikhi, Lounes, (et al), 2002: Y genetic data support the Neolithic demic diffusion model; PNAS, vol 99, no. 17, August 20. 2002., str 11008-11013

NOVINSKI ČLANCI / INTERNETSKI IZVORI

NOVINSKI ČLANCI

1. Nedjeljni Jutarnji, 10. lipnja 2007., str 12-13
2. Jutarnji List, 27. kolovoz 2011., str 34-56.
3. Večernji List, 20.2.2009. br.16., str 57

INTERNETSKI IZVORI

[http://www.057info.hr/vijesti/2009-10-20/ukrainke-popularne-u-hrvatskoj-a-hrvati-u-ukrajini:](http://www.057info.hr/vijesti/2009-10-20/ukrainke-popularne-u-hrvatskoj-a-hrvati-u-ukrajini)
(preuzeto: 27.6, 2011.)